

The Project Gutenberg eBook of Rejtelmek (1. kötet), by Sándor Bródy

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Rejtelmek (1. kötet)

Author: Sándor Bródy

Release date: August 11, 2014 [EBook #46562]

Language: Hungarian

Credits: Produced by Albert László, Robert Mouris, Judit Bíró and the Hungarian Distributed Proofreading Team (<http://dphu.aladar.hu>) from page images generously made available by the Google Books Library Project

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK REJTELMEK (1. KÖTET) ***

Megjegyzések:

A tartalomjegyzék a [131](#). oldalon található.

Az eredeti képek elérhetők innen: <http://books.google.com/books?id=yV9GAAAAYAAJ>.

Facebook oldalunk: <http://www.facebook.com/PGHungarianTeam>.

REJTELMEK

IRTA

BRÓDY SÁNDOR

BUDAPEST

A MAGYAR NYOMDA KIADÁSA

1894

MAGYAR NYOMDA, BUDAPEST, JÓZSEF-KÖRUT 47.

Szerelmes halottak.

I.

Nem volt vérem, ennyi az egész. De annyira nem volt, hogy az orvosok nem értették, hogyan élhetek tovább, ellenére az ő hypotheziseiknek és a közönséges gyakorlatnak. Valóban, csakis az asszonyoknál fordul elő hasonló állapot, a mikor a titokzatos piros nedv ismeretlen okból és láthatatlan módon elhagyja a test sok ezer csatornáját. Minden erő elvész, enni nem lehet többé, a sziv szinte eláll és az orvos literszámra löveli be a sós vizet az elszáradt asszony tetemébe. Sós viz! Ez az egyedüli táplálék, ez az élet, ez a lélek! És a sziv egyszerre megmozdul.

Mi helyettesítette nálam a sós vizet, nem tudom. Talán a nap, a melyért fölbotorkáltam a várbeli bástyára. De tél volt és a nappal ritkán esett találkozásom. Egyáltalán igen komor, kivételes és elrémitő tél volt tavaly. Azaz az én állapotom volt ilyen kivételes és megdöbbentő.

Jó lesz végre tisztában lenni, hogy is volt csak. Annyi bizonyos, hogy ez az idő rám nézve

-5-

-6-

-7-

-8-

elveszett az aktív életből. Vér nélkül, mint egy árnyék járkáltam az emberek között. Novemberben lettem beteg és ettől fogvást nem ettem és nem nevettem. Nem nevettem, ez az a mi fontos! Gyászoltam magamat. Az emberek is elkomorodtak, ha rám néztek. Igyekeztek lerázni a nyakukról, mintha testi fájdalmat okoztam volna nekik, elfordították rólam a tekintetüket. A legnagyobb mértékben kellemetlen voltam nekik, mint egy megelevenedett, közöttük járó, izgága reklámja a halálnak... Azonfelül leszámoltak velem. (Megvallom, én is ily hamar szoktam leszámolni elbetegesedett embertársaimmal.) Nem árthattam és nem használhattam többé nekik. Az író nem várhatott tőlem magasztaló kritikát, a szerkesztő szép regényeket, a színész pompás szerepet, a potyabarátság apró kölcsönöket. Szóval: a barátaim szántak, az ellenségeim nem vettek észre többé. Legfeljebb egyik-másik tisztelt meg bucsuzóra egy nem gyengédtelen hátbaütéssel.

Mindez semmi. De nekem úgy tetszik, mintha a gyermekeim is elidegenedtek volna tőlem abban az időben. A két kis porontyom! Mintha félték volna tőlem, mintha elvesztették volna a kedvüket hozzám. Igaz, hogy nem játszottam velük, nem mosolyogtam rájuk, nem hoztam nekik semmit, nem mertem megcsókolni őket, nehogy a bennem dúló ismeretlen baj rájuk ragadjon.

Mindezt ma értem nagyon. Akkoriban nagyon fájtak ezek a dolgok és nagy lelki erőm lehetett, hogy nem látszottam szentimentálisnak. Igaz, hogy legelsőbben is fakó testem, elszürkült lelkem minden részét át meg átjárta a halálos gyűlölség. Öldöklő gyűlölség lakozott bennem: úgy lehet, ebből táplálkoztam.

Emlékeztem mindazokra, a kik régen megbántottak és a kik iránt szívem már régen megenyhült. Most újra gyűlöltem őket és a sértések, a megalázások most jobban fájtak, mint mikor frissek valának.

Ölni, ölni, ölni! Dőljön előttem a vér, a melyből bennem nincs egy csepp sem. Emlékeztem egy urra, a ki három év előtt kétszer lőtt rám egy ostoba párviadalban. Vadásziidény volt, hó. Úgy vett célba, mint egy vad madarat, vagy mint egy semmi áron nem apportírozó kutyát. A golyók elfütyültek a nyakam mellett. Aztán én lőttem: föl a levegőbe.

Eldobtam a pisztolyt:

- Kár lenne ezért a szép szál legényért!

Most, három esztendő után, egész éjszakákon át ettem magamat.

«Mért lett volna érte kár? Mért nem lőttél rá? Hát ha ő lőtt volna meg téged? Ő nem sajnált, célba vett, mint egy kutyát!»

Láttam kegyetlen, a vadász-szenvedélytől szinte ragyogó arcját és az elkésett dühtől összeszorítottam markomat; oh - ha most vezényelnének: egy, kettő, három!

Kisiklott a körmeim közül, örökre. Dehogy is örökre, elhatároztam, hogy újra szembeállok összes régi ellenfeleimmel. Megverekedem akár az egész világgal. És a kardot se tudtam a kezembe fogni, tényleg nem bírtam kivágni őt moulinetot. Elmémbe, képzeletembe akár - akár ötezet is. Láttam, hogy nincs jártányi erőm sem és elszabadult lovakat szerettem volna megfékezni, kihajigálni egy egész korcsmát.

És még csak nem is mosolyogtam magamon. A józanság olyan kis mértékre redukálódott bennem, hogy meg se döbbszem e roppant ellentéteken, a melyek való egyéniségemből kiforgattak egészen.

Igy esett aztán, hogy bár bizonyos voltam kora halálomban, ámbár úgy éreztem, hogy már is meg vagyok halva, mégis: teli, de teli voltam forró szerelmi vágygyal és egész lényemet állandóan teleárasztotta és megfeszítette egy fenséges, szinte tragikus hit, az, hogy egy nagy, nagy, soha még nem érzett, új, a szívek világtörténetében egyedül álló szerelem előtt állok.

II.

Kopottan, csaknem rongyosan ténferegtem az utcákon. A tél elején belevettem magam egy ruhába és hónapokon át megmaradtam abban. Ezzel egyébként évek óta így vagyok: Csak nyáron, tavaszszal és őszszel tartom érdemesnek, hogy az ember csinósítsa magát. Télen okosabb bebujni egy nagy télikabátba, de úgy bebujni, hogy csak az orrod lássék ki. Én legalább így cselekedtem. Így jelentem meg a színházakban, a szerkesztőségekben, az utcán. (Ismerősöket, rokonokat nem látogattam meg az egész évad alatt.)

Arról még nem is beszéltem, hogy a munkától minden kedvem elment. Nem csináltam semmit; ügyelegttem és azzal foglalkoztam, hogy az asszonyokat néztem és tápláltam magamban az eljövendő nagy szerelem hitét.

Ki lesz az a lány? Hol fogom meglátni? Nem te vagy-e, fekete ruhás leány, egy fejjel magasabb, mint az utcán járó társaid, gógós és kopott, sötét leány? Messziről láttam, jön egy régies landauer, a hó két női arcot világít meg benne. Az egyik vajjon nem ő-e? Szívdobogva vártam, a mig elrobogott mellettem a kocsi, de a hölgyek arcját nem láthattam, nem felém fordították a fejüket. Pedig, hátha az egyik mégis az volt. Az, az! Még nem is ismertem és már mostan is csaknem örüllté tett. Kínzott a zárkózottságával, gyötrött a szelidségével, megölt a szenvedélyességével. Csókoltam a lábait és féltettem; egy trónt csináltattam neki jegesmedve gereznájából és aranyozott szandálfából, de egyszerűen kegyetlen voltam hozzá. A karaktere készen volt a lelkemben, szerelmünk története máris folyt, vele éltem már: és nem volt még sehol.

És nem volt egy asszony az egész városban, a ki bár csak egy kíváncsi tekintetet vetett volna rám.

Nem vettek észre, vagy ha megláttak, szánakozó, még inkább boszankodó tekintetet vetettek reám. Egyik-másik meg is rémült tőlem és a jól táplált arczokon láttam a borzongó érzést:

- Ez engem akar. Ez a halálra vált, ez a hideg váz, ez az elszáradt zsidó! Meghalnék, ha hozzám érne, fujj!

Az energikusabb hölgyek meg valósággal dühösek voltak rám a mohó, beteg tűzben égő, ruhájukat leperzselő tekintetemért:

- Hát ez mit akar, mért nem megy haza, mért nem fekszik le, mért eresztik az ilyeneket az utcákra, mért nem hal meg az ilyen?

-13-

Meghalni! A mikor soha még így nem értettem az életet, a mikor rettentő szépsége és mélysége világosan áll a lelkem előtt. Meghalni! De a mikor nincs semmi bajom, csak vérem nincs, csupán a testem vesztette el életképességét, de a mi embert emberré tesz, a képesség és vágy a szerelemre, oly hullámokat ver bennem, oly hatalmasakat, oly fenségeseket, oh, ha látnák.

Találtam valami szegény kis kokottra. Oly nyomorult volt a lapos kis buta fejével. Udvaroltam neki; kinevetett:

- No ugyan te szépen tönkre tetted magad. Hol, kivel?

Nem volt rossz leány, szeretett volna ápolni, gyógyfürdőket ajánlgatott.

Látni se akartam többé. Nála még az a hatalmas színésznő is szimpatikusabb volt, a ki, mikor elébe járultam, ajkbiggyesztve nézett végig, mintha azt mondotta volna:

- No, ezen ugyan nem lehet többé tönkretenni semmit!

El vagyok hát ítélve végkép! Néha magam is elhittem ezt, és egyszer - mért tagadnám el - kétségbeesetten, dühösen sirtam. Így kell hát elmulnom nap nélkül, szerelem nélkül, semmivé lenni, mint egy hójegecz, a szürke, fagyos, vigasztalan télben!

-14-

III.

A mi fentartott, a mi éltetett: egy kedves, kis fekete leányfej volt. Annak a leánynak az arcza, a kiről biztosan tudom, hogy szeretett. Csaknem egy évtized mult el azóta, a mióta elváltunk. Tíz esztendeje, hogy megirtam neki: nem szeretem többé, menjen férjhez. És itt a levele - rajta a megörzött borítékán a nyolczszázyolczvankettes postai bélyeg. - «Jól van; hát én sem. És úgy fogok cselekedni, a mint mondta!» Jól emlékszem még, hogy akkoriban sem tudtam egész világosan, mért szakítottam el magamat tőle: azért-e, mert szerelmünk már elérett, ellanyhult, vagy mert beláttam végre, mily botor dolog abban reménykedni, hogy valaha egymáséi legyünk. Ugyyszólván egyidősek voltunk és a családalapításra egyéb alapom nem volt, mint az édes, közös tőke: a reménység. Elváltunk, nem haltunk bele. De vajjon lehet-e elválni az első szerelem tárgyától, elválasztott-e bennünket az ő férje, gyermekei, a nagy távolság? (Drezdába vitték; ő kívánczolt messze, messze!) Ostobaság azt hinni, hogy elválni lehet azoknak, a kik évekig voltak egyek abban az időben, a mikor dicsőséges, szép állatja az istennek: az ember, fiatalságának erejével be bir törni az egymás lelkébe, az egyik kedve szerint átadja magát a másiknak, összeforr örökre és változhatatlanul.

-15-

Tíz éve nem láttam már azt, a kivel - a közbeeső szerelmek daczára - még mindig éreztem a szoros összetartozandóságot. Hát ő vajjon érzi-e? Bizonyos, hogy úgy van mint én, kétségtelen, hogy csak szólanom kellene neki:

- Eljöttem érted, jer!

Jönne utánam, velem.

És neki is csak meg kellene jelennie hátam mögött, barna kezecskéjét a vállamra kellene értetnie csak:

- Jer velem, eleget voltam már nélküled! Jere!

Mennék minden gondolkozás nélkül; hisz ez oly természetes. De mért is nem keressük fel egymást. Egyszer-egyszer már indultam volna feléje. De észre tértem, elmosolyodtam, maradtam.

Hisz ő, a hol van: ott nincs többé. Itt van körülöttem, a levegőben, bennem, abban a reménységben, mely egy ily nagy szerelemmel biztat. De itt van ő maga is, az alakja, az arcza, a járása; ő egészen. Egészséges koromban is találkoztam vele, egy hozzája megszólalásig hasonló másával, nem egyszer. Leányokkal, a kik épp abban a korban lehettek, mint a milyenben ő volt, a mikor elváltunk és utoljára láttuk egymást. Már messziről és leginkább az utcán láttam meg e hasonmásait, a kik száz ember közül kikeresve engem, reám néztek, szerelemmel, barátsággal, olvadó érzéssel.

-16-

Soha, valami nagy szerencsém nem volt a leányok körül, sokáig és kitartóan kellett hizelegnem nekik, mig bizalommal, érdeklődéssel, vagy szerelemmel tették a kezüket a kezembe, és ezek, a kik ő hozzája voltak hasonlatosak, a kik egy-egy pillanatra csalódásba is ejtettek, hogy bennök igazán őt látom viszont: ugyyszólván a karjaimba hulltak az első pillanatra.

Amig vérem vala, nem sokat törődtem ezzel a hüvös problémával, de tavaly télen minduntalan ez a kérdés suttogott előttem, magános sétáimban egyre csak így szóltam magamhoz:

«Mi az igazság? Mennyire képzelődöm és mi ebben az igazság?»

Nem, ebben az egyben nem képzelődtem. Igaz volt, úgy volt. Szánalmat keltve, csaknem megvetve bolyongtam a tarka asszonytársaságban és az irántam közönyös tömegből egyszerre kivált egy kis fekete fej. Ez hosszú, hamarosan szegre hajló, egy kissé összehuzott barna szemével figyelmesen, édesen, szerelmesen nézett reám. Hivott, vont a tekintetével, s hosszú, meggyipiros ajkai reszkettek, beszélni akart volna hozzám, kiáltani a távolból, de nem lehetett neki, hiszen úgy váltunk el, hogy ne találkozzunk többé soha. És mégis, jó isten, nem kápráznak-e a szemeim, a kezével is, mint egy gyerek, úgy hiv!

-17-

Nem mertem hozzájuk közel menni, hát ha csakugyan ő? De hisz tiz év mult el azóta és ezek itt: hasonmásai tiz év előtt. Azóta mi lett ő belőle!

Egyszer még se birtam ellentállni, a színházban, az erkélyen ült, onnan keresett ki engem. Fölsettenkedtem hozzá, egészen közel melléje.

Megszólalt, beszélt a szomszédjához. Ez a hang nem volt az övé soha. Egyébként ő volt egészen, még a ruhája is.

Még mindig kíváncsian nézett reám, de egyszerre elszomorodott ő is, csalódott bennem? Kinek vélt? Miben csalódott?

IV.

Februáriusban oly komor lett az idő, mint egy szivtelen aggastyán. Nem mosolygott többé, egy pillanatra sem, a napot nem láttam többé. Oly mértékű fázékonyság vett erőt rajtam, hogy hiába ültem a meleg kályha mellé: dideregtem. Szinte óhajtottam a lázt, az fölmelegitene egy kissé.

El innen, el! Egyszerre örült félelem fogott el, hogy most halok meg, ebben a vigasztalan, zord hidegségben. Ilyen esztelenség! Ha hihettem volna, hogy meleg homok, napsütötte göröngy, vidám gyepágy borulna rám: oly szives örömet fektettem volna fejemet örök álomra. De így szabadulni, minden áron szabadulni akartam az örök álom elől.

-18-

Szöktem a haláltól és hittem, hogy megszökhetek. Ha napfényre találok, az megvált. Elindultam hát utra, délszakra a napsugar után.

A tengeri hajón kilestem a kabin ablakán és láttam mosolyogni a hullámokat, mint valami szörnyet. Nápolylyal egy irányban járhattunk már, de azért hideg volt, a takaró alatt is vaczogott a fogunk.

Éjjel is köd borult az Amphitritére. A kürtök mindegyre bugtak, nehogy valami más tengeri szörny belénk ütődjék, vagy mi bele vágódjunk abba. És bögték a hajó istállójában a holnap ebédre szánt tehének. Csak a sirályok kísérnek bennünket nesztelen szárnycsattogással, jönnek velünk Triesztől folyvást; hová, minek?

Egy nap és egy éjjel tartott ez az éjszaka. Nem maradt senki lábom az utasok közül; betegek, tehetetlenek lettünk mindannyian, mint kis halak egy nagy halban, gyomrában az exotikus hajónak. És hiába hallottam, hogy elromlott a gép, hiába késtünk már második napja: nem volt annyi erőm, hogy föltápáskodjam megnézni, mi a baj? A kameriére rémhíreket suttogtak a folyosón, a hajó óraszám állott és a mikor megmozdult, olyan volt, mintha sülyednék.

-19-

Hát sülyedünk, gondoltam magamban és nem gondoltam semmi egyebet. Morfiumtól elkábított fejemben nem sokkal több öntudat vibrálhatott, mint egy szárazra dobott haléban. És úgy amint ez, szárazra kerülvén, egy homályos, de erős vágyakozással lehet teli a víz után, úgy szomjazott bennem egy kábult valami egy darabka napos földért. Ámbár kissé homályosan emlékeztem már az egészre és amikor a köd a tenger egyetlen dühös mozgására eloszolván, hirtelen kikötöttünk: azt hittem tündérországhban vagyok, pedig csak Palermo volt, a hová megérkeztünk.

Délelőtt aludtam, nyugodtan, édesdeden. Délután elmentem egy - bálba.

«Ballo di bambini!» hirdették mindenfelől sárga falragaszok. És csakugyan voltak gyermekek is a rengeteg fa-szállában. De sokkal több volt az asszony, minden kis gyerekre legalább három mama is jutott. Ez a természeti csoda volt a legelső, amely megvillant szemem előtt, aztán legalább egy pillanatig - hogy ne hazudjak - nem láttam semmit.

-20-

Ugy két, háromszáz szép asszony ült szorosán egymás mellett, sőt voltak egész sorok, ahol tizenöt, szinte egyforma szépség foglalt helyet. Mintha testvérek volnának, pedig nem is szólnak egymáshoz, pedig nem is ismerik egymást. De nem két család-e az egész kör? Az aczélszürke szeműek családja az egyik, a fekete szeműeké a másik.

Láttam itt szempárokat, melyekben nem egy lélek, de egy egész korszak története tükröződik. Például a lovagkor története és magyarázata. Málta, a lovagok fészke, közel van ide és egyetlen egy tekintet pillanatra való fölvilágításában világos előttem: Szűz Mária szépséges legendája.

A Madonna, a ki bűn nélkül fogamzott és fiat szült, testre is halhatatlant. Mi van ebben hihetetlen és ki kételkedik abban, hogy így volt, nem másképp! Kár, hogy a hölgyek modern ruhában vannak. Milyenek lehetnének biborszegélyes hófehér ruhában? Olyan kosztümben, mint

a hogy a kétezer éves görög hamvvedreken láttam őket. Mily könnyedek, mily vidámak, kigunyolják a kis terrakotta koporsót, a melyre rá vannak vésve. Kaczérkodnak a halállal.

Ezek az élők pedig nem kaczérkodnak velem, az élővel. De élek-e vajjon igazán?

-21-

V.

Egészen magamra hagyatva, csaknem elvesztettem magamat. Kétségbeesetten ragaszkodtam azokhoz a levelekhez, a melyek számomra otthonról érkeztek. A czimem, a nevem, az otthonhagyott levélpapírosom: bizonyítékok voltak számomra, hogy vagyok, én vagyok, a hiba csak ott van, hogy elszakadtam mindattól, a mi meghatároz, elkülönít, körülrajzol mint egy valakit. Szükségem volt e bizonyítékokra, mert különben nagyon könnyen azt hihettem volna, hogy már meg is haltam és az élet, a mit itt viszek végbe ebben az idegenben, már egy másik világban való vergődésem.

Soha se hittem volna, hogy az «ÉN», a szerelmes, elkényeztetett, édes «ÉN» ilyen gyenge lábón álljon bennem. Minduntalan meg kellett erősíteni, mintegy hozzám lánczolni, mindenféle tényekkel és ostoba fogásokkal. A míg ebben buzgólkodtam: sokszor kinevettem magamat. Azt hiszem, mások is segítettek nekem ebben. Különösen azok az emberek, a kikbe minden áron beléragaszkodtam, hogy beszélgessek velük. De hiába erőlködtem, nem tudtam a nyelvükön. Abba is hagytam és csaknem egy teljes hónapig nem beszéltem a hotel portásán kívül senkivel. Az se állt velem szívesen szóba, sok dolga volt és ha ideje akadt, legszívesebben társalgott a cselédséggel. Boszantotta, ha megzavartam. Kénytelen voltam neki nap nap után borravalót adni. De ha valamelyik nap elfeledtem neki kiadni a lirát, hát bevonult előlem a fülkéjébe, mindenáron kocsikázni küldött, vagy a mi még jobban fájt, elnézett a fejem fölött és «igen», «nem»-nél nem szólt egyebet.

-22-

Egyedüli beszélgető társamnak, hiv barátomnak megmaradt a szicíliai bor. A palermoi piros, mindig csak a piros.

Talán megszólhatnak érte, de bevallom mégis: mindennap kétszer voltam részeg. Délben és este.

Már tíz órakor ott ültem a korcsmában, az első vendég. Elébe tették a kedves, drága üveget.

Bache, evan, evoe! Éljen a részegség! Ha nem volna bor és nem lenne mámor: a meghasonlás, a bu, a kietlenség érzése úgy öldösné az embereket, mint a szolgálók az ujszülött macskákat... sokan vagyunk, el velük a patakba, ne vinnyogjanak itt, vigye őket lefelé a víz...

Ha felébredtem reggel, csak az nyugtatott meg, hogy délben részeg leszek. Nézttem az órát, vártam az időt és morfondiroztam magamban, hogy micsoda ostoba erkölcsi elv az, mely a részegséget tiltja és elítéli. Van abban bűn, ha az ember boldog akar lenni, ha javítani akar az állapotán? Igen ám, de a következő nemzedék megsínyli ezt a boldogságot! feleltem magamnak.

-23-

Ördög vigye ezt a következő nemzedéket, igyon az is!

Egy liter vörös - akkoriban - tökéletesen elegendő volt nekem. Ettem egy-két harapást, tojást, vaját, egy kis sós halat, néhány diót, de csak azért, hogy még jobban essen rája a bor. Aztán sietve lenyeltem a magam porcióját, az utolsó pohár előtt siettem fizetni, de már ekkor sem emlékeztem tisztán, hogy mit hoztak az asztalomra; a pinczér méltányolta az állapotomat, egy vastag bajuszu toszkánai legény volt; a mikorra megittam az utolsó csepp palermoit is, hát kedvem lett volna minden pénzemet odaadni az ormótlan ficzkónak. Nagyon jó, igen naiv és humoros fiúnak látszott.

Köszöntem a vendéglősnek: a rividerci! Hiszen ő barátom! És barátom e kerek világon mindenki, jöjjetek a kebelemre.

Bandukoltam haza felé a hotel de la Franceba. (Német fogadós birta, németek lakták. Mindenütt németek! De szeretem még őket is.) Nappal nem volt semmi baj, mentem a pálmák irányában, a giardino Julia felé. Czikkczakkban mentem, sok szidást kaptam, nem egy oldalbaütésben részesültem, de végre is csak hazaérkezém.

-24-

Az esti mámor után azonban bizonytalanabb volt a hazajutás. Mindjárt, mindjárt utána baktattam egy szép asszonynak és rendszerint eltévedtem. Mint két lidércztűz vontak, csalogattak maguk után asszonyszemek, ki az ingoványba, ismeretlen, elhagyatott városrészekbe és a nélkül, hogy észre vettek volna, eltűntek előlem és magamra hagytak a sötétben.

Halálra fáradva testemben és energiámban, leültem valami kődarabra és vártam, ha jönne valami kocsi, de minthogy rendszerint nem jött, ott ülve töltöttem a hüvös éjt. Kuttyák szaglászta körülöttem, csavargók közeledtek felém, lassan jött egy, még egy, körülfogtak s bandita szemeikkel a szemembe világítottak, az egyik megszólított minden teketória nélkül, a másik kereste velem az érintkezési pontokat.

- Hány óra signor?

- Nincsen óram, niente!

- Hát mid van, signor?

- Semmim, niente, mai piu!

Hebegésem mulattatta és egyszersmind meggyőzte őket, hogy nincs rajtam mit keresni

Figyelmeztettek a rendőrségre, sőt figyelmemet egy jó fekvőhelyre is föl hívták, a tenger mellett, a monte Pellegrino alatt, ide egészen közel, pompás sziklaágyak vannak, vánkos is van, mohából, paplan is tengeri fűből, az il mare mormol altató dalát és egyszer-egyszer lágyan megnyalja a képedet.

De nem igen tudtam megmozdulni a helyemből, vártam a reggelt, a mig kipihenhetem magam és jön valami kocsi. Agyonüthetnek, csinálhatnak velem a mit akarnak, még csak nem is kiabáltam volna.

Az ilyen éjszakák után, másnap, pihenőt kellett tartanom a bor dolgában. Iszonyu, iszonyu, nem tudtam inni! Egész napon át ott feküdtem az ágyon, felöltözve, mozdulatlanul. Estefelé föltápáskodtam s lementem a tavola rotundához, nem azért, hogy egyem, hanem hogy lássak esetleg vagy egy szép asszonyt.

Csúnyák voltak rendszerint, és egészen elkészerítettek azzal, hogy végigették az egész menut, ha már megfizették. A hotel-tulajdonos, a pinczerek meg egyre arra lestek, mi marad meg, mit lehet eltenni holnapra? Mohóság és kapzsiság, ez az egész világ!

Tökéletesen visszaestem a magyarországi állapotba. Ha a mámor elmúlt, elhagyott az élet: halott voltam, egy szerelmes halott. Mert az élet hatalmas ösztönei közül csak ez az egy, a legelső, maradt meg bennem. Ez is tárgy nélkül, a kielégített reménye nélkül, csupa vágy, egy hőmérsék nélkül való óriási láz, valami iszonyu lelki szomjuság.

VI.

Kimentem a vasúthoz. Még bennem volt a déli mámor, még kedvesnek és vidámnak láttam a világot. A vasutról vártam valakit. Kit? Ki jöhet? nevettem magamon. «Kevés ilyen nagy bolond van ez időszerint a világon, mint én!» mondtam hangosan, és mindjárt jól mulattam a magam megjegyzésén. Egyáltalán, a részegség tipikus ismérvei közül csak ez az egyetlen, a hangos, magammal való beszélgetés kedve ütközött ki rajtam. Jól esett magyar szót hallanom, egyáltalán jól esett valakivel beszélgetnem, még ha ez a valaki csupán én voltam magam.

Még nem jött meg a vonat Messina felől.

Bementem a váróterembe és a következő rövid felhívást intéztem magamhoz:

- Emlékszel-e még?

Hogy ne emlékezném. Ilyen kérdés, ostobaság, hogy lehetne az ilyesmit elfeledni? A váróterem volt nekem egykor legkedvesebb helyem. Ott találkoztam az egyetlen lánnyal, a ki szeretett. Kicsi volt az állomás, a vasut csak kétszer állt meg napjában, az egész délután a mienk volt, mienk. Az állomásfőnök kártyázott a kaszinóban, a személyzet aludt, a váró-terem nyitva, télen befűtve: az isten áldja meg az államot, a mely ily pompás találka-helylyel segítette elő szerelmi boldogságunkat. Mig egy vén pénztáros-leány jött, reánk lesett és nem találkozhattunk többé zavartalanul. Külön-külön sokáig kijártunk még és üzeneteket vittünk egymásnak a fal mappára, a képekre, a vasuti tarifákra... «Szeretlek», «Én jobban».

Itt, a palermoi állomáson, a messinai vonatra várva, körülnéztem, nem lát-e valaki és loppal, lázzal, boldogan, valami képes hirdetés géniusának a szoknyájába beleirtam apró betűkkel: «Szeretlek, felelj!»

Kit szeretek, ki feleljen? Erre nem igen gondoltam, hanem ha nagyon ködösen is, derengett bennem a remény, hogy megkapom rá a feleletet.

Erősen mámoros voltam e napon, az igaz. Érzésem és gondolkodásom oly merész szárnyalást vett, mint a hogy csak álomban szokott. De azért ébren voltam, sőt kinoztam a vasuti személyzetet is, mikor jön meg már a vonat?

Megérkezett. Kevesen érkeztek rajta, megnéztem külön-külön mindenkit, a szívem hangosan dobogott ezalatt. Senki ismerős, senki, a kire várok! senki? De hát kit akarsz.

Beültem a hotel emeletes kocsijába, éppen indulófélben volt már. A teteje megrakva málhákkal, az ablakai befüggönyözve sűrűn, mint rendesen. A szikrázó levegő, a szemkápráztató nap miatt és azért, is, hogy az érkező utas az ut alatt meg ne lásson valami gyönyörű fekvésű hotelt és kedve támadjon - a kocsibért kifizetve - oda kiszállani.

A kocsi tele volt, de akik benne ültek, azokat nem láttam. Azok sem engem. Csak a hol fejünk a függönyhöz ért, ott rajzolt a nap egy jó vastag és sötét arany konturt. E körvonalakból tudtam, hogy két asszonynak kell velünk együtt jönnie. Az egyik mellettem ült, a másik szemben. Egymáshoz tartoztak, de nem beszélgettek. Bizonyára idegen országbeliek vagyunk valamennyien, senki sem szól. Valaki pénzt olvas, ásit egy másik. Most a mellettem ülő asszony - leány bizonytal - megszólal. Nem tudom miféle nyelven beszél, úgy tetszik mintha angolul, de még sem ugy. Valami ismeretlen idiomá, de a hang olyan édes, ismerős, szelid, panaszkodó, meleg. Álmos, éhes és mégis vidám a kicsi. Elhallgat, kényelmesen akar elhelyezkedni, kiterjeszté karjait és meleg kezét az én mindig hideg kezemre teszi. Nem rebben meg, nem vonja vissza kezét, nyugtatja az enyimen tovább; vigyázok, hogy meg ne mozduljak.

A kocsi megáll a hotel előtt. Az ajtót leveszik, a vendégek kiszállanak. Kereskedelmi utazók,

két pap, az angol, legvégül pedig az enyémekek. Előbb egy öreg asszony. Egészen elaggott, meghajlott, az első pillantásra megismerik, hogy se nem hall, se nem lát jól többé. Azért ő segitette le a másikat, a fiatalat.

Lassan lépett le az a legfelsőbb lépcsőről. Beléfogódzkodott az öreg asszony reszkető karjába. De nem mert lépni többet, körülnézett, nincs-e valaki itt, a ki segítsen. A szálló személyzete már odabenn alkudott a kereskedőkkel, egyedül én állottam a kocsi előtt; felém fordította fejét. Odamentem hozzá és megfogtam a vékony kacsócskáját, lesegitettem. A mikor már lent volt, csak akkor néztem meg.

Nem voltam meglepődve, nagyon természetesnek találtam, hogy ez az a lány, a kire vártam. Ugyanaz az arc, ugyanaz az alak, mint a ki engem egykor, régen, olyan nagyon szeretett. Az, a kinek csak az imént irtam a váróteremben. Eljött meghozni a választ. Csak hogy egy kissé fiatalabb mint az, és szegény fáradt, beteg. De a muskátlit épp úgy szereti mint ő. Halványbarna feje körül van tűzködve az égő vörös, buja mégis gracióz virággal. A hajában pedig egy világos piros pelargonja. (A vasuti állomások garádjára erre csupa ilyen virág. Ott szakithatta és ott szórhatta fejét, mellét ezekkel tele.) A virágok az ut alatt elhervadtak egy kissé, de színük tüzelt és fényt szórt az egész alakra. Különösen homlokára és szemébe.

A leány mosolyogva, kíváncsian, hosszan nézett reám. Láta rajtam, hogy nézem a virágjait és arra gondolhatott, hogy szeretnék egy szálát. A melléhez nyult, hogy onnan tépjen egyet és nekem adja. De meggondolta és nem adott, a helyett mondott valamit. Valószínűleg megköszönte a maga nyelven, a mért lesegitettem a kocsiból.

Milyen nyelven mondta? Hogyan, mit?

Az esti mámor alatt meg voltam győződve, hogy ezt mondta: «Köszönöm». Egész világosan ezt: «Köszönöm!» De mégis, úgy lehet csak annyit mondott: «Holnap!»

Reggelre kelve, mint rendesen összetörve, oly józanon és oly élettelen, megállapítottam magamban a nyomorult valóságot. Nem mondta «köszönöm», nem mondta «holnap» hanem azt mondta «thank you» és nem az én lányom, a kinek üzentem, hanem egy haldokló árva skót leány.

De olyan kedves, olyan bájos és az már mámor nélkül is egész bizonyos, hogy mélységes szeretettel nézett reám, megölelt a tekintetével és gyöngye karjait képzeletében kinyújtotta az én elsorvadt fejem körül.

Hálából, a miért lesegitettem? Mert én is beteg vagyok! Nem, nem, hogy is lehetne igazuk ez orcsátlan piaci okoknak! Ujra a régi jelenség áll előttem, a megdönthetetlen, de érthetetlen törvény: senki se néz engem, mindenki utál engem, csak az jön egy rögtön ébredő forró érzéssel felém, a ki a régihez, az igazihoz, az egyetlenhez hasonló!

VII.

A skót leány hivatott; mindjárt az első héten, estve. Azaz, hogy éjjel volt már, sőt aludtam is, a mikor a szobaleány felköltött.

- A szomszéd kisasszony hivatja, valami baj van!

Sietve kaptam magamra valami ruhát és átmentem. A lány is alig volt felöltözöködve, egy szál kék ruha rajta, egy darabból való az egész, olyan, mint a milyent a gyermekek viselnek. Köszöntünk egymásnak, mosolyogva fogtunk kezét, a nélkül, hogy megmondtuk volna egymásnak a neveinket. Mindegy. A lány fölkelte és intett, hogy menjek utána a másik szobába és vigyem magammal a gyertyát is.

Megálltunk egy ágy előtt, a melyben halva feküdt az öreg asszony.

A lány mondott valamit angolul, de én nem értettem. Kértem, hogy francziául ismétlje szavait, nem értett meg. Olaszszal, némettel próbálkoztam, mindhiába. Magyarul szólaltam meg: gyengén elpirult és mosolygott. Egyáltalán nem volt megrémülve, úgy lehet nem tudta, hogy egy halott fekszik előtte, vagy ment volt attól az emberi babonától, mely félelmissé és irtózatossá teszi a halottat. Megfogta az öreg asszony kezét, szólongatta: Lizzie, Lizzie! Kezeivel mutatta, hogy nem érti a dolgot. Aztán meg egy kis ijedséggel már arról beszélt, hogy a néni kisebb lett az éjszaka, egy éjszaka alatt olyan kicsiny lett, mint egy gyerek. Valószínű, hogy azt mondta, de azért nem állithatom bizonyossággal. Ő sokkal jobban megértett engem és helyeselte, a mikor mindenféle jelekkel megmagyaráztam neki, hogy jó volna orvost hivatni.

Csendesen ültünk egymás közelében, ő az ágy fejénél, én az ágy lábánál, a mig az orvos jött. Nem szóltunk egy szót sem, pedig nekem nagy gyönyörűségem telt volna abban, ha elmondhatom, hogy az, a ki mellett virrasztunk, az már halott, halott egészen. De az okosság és a gyengédség reám parancsolták, hogy hallgassak erről, a mig jön az orvos. Többe, mint másfél órába beletellett, a mig az megjött. Előbb el kellett neki küldeni a tiszteletdíját és a szegény leány nem tudta, hogy a halott hová tette a pénzt. Végre is a szobaleány találta meg az öreg asszony párnája alatt.

Egy kecskeszakállu, ordinaré ember jött és hamarosan konstatalta a halált. A leány kétszer is megkérdezte: de hát csakugyan-e? Aztán oda lépett az öreg asszonyhoz, megcsókolta a homlokát, megigazgatta a haját és miután elmondott valami rövid imádságot, megköszönte, mert átfáradtam hozzá.

Reggel volt, a gyertya még égett az asztalon. Leült melléje és fejét kezeibe temette. Csendesen mondott valamit a szobaleánynak, a ki az ablakokat nyitogatta ki. Megkérdeztem, hogy mit szolt. «Most már nincsen senkim!» ezt mondta.

De azért még csak nedvesek se lettek a szemei. És a mikor harmadnap a nénit eltemették, – lopva, hogy a vendégek meg ne ijedjenek, – még csak más lakásba se ment át. Sőt midőn ötöd- vagy hatodnapra lejött a table d'hôtehoz, vörös pelargonია volt a hajába tűzve.

-34-

VIII.

Ő: én voltam és én: ő. Két árvaság; egy pár: elhagyatottság. A giardino Juliában találkoztunk minden napon, egyedül voltunk a világ legelső kertjében. Leültünk valamelyik lóczára, a hová legjobban tűzött oda a nap, és a mig láttuk egymást, meg nem mozdultunk onnan. Miért nem ültünk egymás mellé, miért játszottunk bujósdit, mért nem fogtuk meg egymás kezét? Nem látta volna senki, csak a pálmák, és azok szeretik az ilyen dolgokat, mindegyre csokolóznak a gyenge szélben. Semmi, de semmi magyarázata nem volt egymástól való tartózkodásunknak, hiszen minden bizonynyal mi voltunk egymásnak a legjobb ismerői a világon, összetartozandók, egymáshoz kapcsoltak, ismeretlen és mérhetetlen idők óta.

Egyszer, egy délután esett az eső. A leány behuzódott egy fedett fülkébe, én meg, valami különös, ismerős illat után behatoltam a kert mélyébe. Megtaláltam az illat forrását: viola-táblát. Szerettem volna megszólítani a fehér virágokat, mint valami földit. E helyett nekiestem és letéptem belőlük egy öltre valót.

Aztán egyenesen siettem az én kis fázó leányomhoz. Az ölébe hánytam a virágokat. Mérhetetlen volt az öröme, mindjárt tele tűzködté magát velem. Nekem is egész bokrot tűzött a kabátomba. A mig reszketve motozott a ruhámon, megcsókoltam a kezét. Bámulva nézett reám és hirtelen elhatározással fogta a kezemet és megcsókolta.

-35-

Egymás mellé szorultunk a fülkében. Beborított bennünket a fehér viola, fogtuk az egymás kezét és néztük az esőt.

Kerültük egymást aztán. Valamelyik nap beüzentem hozzá, beküldtem a névjegyemet is. Visszaüzent, hogy nem ismer. «Most beteg», tette hozzá a szobaleány, a szobaleányokkal veleszületett jóakarattal.

Ujra és még nagyobb hévvel adtam magamat a boritalra. Rátaláltam a régi Asztira, mely pezseg a pohárban, de nem nagyon. Egy félvér pezsgő, melyen még sem érzik a csináltság. Raszig bor! mint a hogy némely, messze innen élő barátaim mondanák. Egy vékony nyaku üveg tökéletesen elég volt nekem belőle. Ezek a kedves flaskák! Oh édes kis Asztim, szerelmes angyalom! Szerettem volna megölelgetni, aztán belevágni a szemben levő tükörbe, a honnan egy hozzám hasonló vázalak kancsalított reám; egy csúf, hosszuképű ember, a ki nyilván gunyolta a bennem élő kerek arcú, életerős, vidám alakot.

Egyenesen hazamentem a becsipések után. Egy estén igen hamarosan végeztem és különösen siettem el a korcsma nagy világosságából. Oly boldog voltam, hogy kerestem a magányosságot, helyesebben a tete a tete-et az éjszakával. Nagyon is hamar érkeztem haza. A hotel ablakai még nyitva, a legtöbb világos, most ágyaznak a szobaleányok. De egy sötét. Hanem a sötétségben egy mozdulatlan fehérség látszik. Nem emberi test, hanem valami különös világosság.

-36-

A leányom, az én leányom!

Vár reám, hiv magához! Siettem föl a lépcsőn és minden gondolkozás nélkül léptem a szobájába. Világ ott sem égett, a kandallóban morgott valami kis tűz. És az ablakok nyitva, benéznek rajta a pálmák, csodálkozva a télen, a melyet az északi asszony itt is érez és a melyet ők nem ismernek, csak szomorú mesékből...

Az én édes, szerelmes halottam ott maradt az ablaknál, megfordult, meg nem rezzent, föl nem kiáltott, csak olyan hangot hallatott, mint a galamb, ha a kánya száll felé... Nem nyujtotta a kezét, leült, inkább lerogyott az ablak előtt, szemben a sötétséggel. Mellé ültem, megfogtam a kezét.

- Beteg voltam! mondá angolul, és olyan hangon, mintha bocsánatot kérne tőlem.

-37-

Megértettem; különös, csaknem minden mondatának értelmét kivettem ezen az estén. És ő is érteni látszott, a mikor valamit mondtam a magam nyelvén. Különben ő nem sokat törődött azzal, hogy értem-e, nem-e? Hirtelen beszélő kedve támadt és megállás nélkül pergett a szó láthatatlan ajakáról.

Azt hittem, nem: bizonyos vagyok benne, hogy arról beszélt, a miről az asszonyok minden találkozáson, a mely az elsőt követi.

- Ugy-e, most megvet? Mit gondol rólam? Talán haragszik is reám?

Hirtelen megakadt, de csak egy szótag kimondásának időtartamára. És folytatta megállás nélkül, mintha leczkét mondana föl:

- Szeressük mi egymást, az élőknek nem tartozunk mi úgy sem, semmivel!

- Az élők? Hát mi nem vagyunk az?

- Nem.

Borzalmas és fenséges érzés, hogy mi kettenig külön vagyunk, hontalanítva az emberek társaságából, az élő lények közül. Nekünk nincsenek törvényeink, mi nem tudunk semminemű konvenczióról, mi vagyunk azok, a kik meghaltak már, de még szeretnek.

A leány csicsereggett tovább. Kinyújtotta nyelvét a halálra. Egy-egy szava úgy hatott rám, mintha a sötétség hirtelen izzó napra vált volna és forró sugarai az én testemet elborítanák. Ő meg fázott, azt mondotta, és hozzám bujt a sötétben. Didergett és reszkető ajkakkal mindegyre azt sugta.

- Szeretek, szeretek, szeretni akarok!

Magamhoz szoritottam, de a láz mégis birtokába vette. Szemeit, jéghideg ajkait csókoltam, magamhoz öleltem. - Kimerült, mozdulatlan lett, szemeit lehunyta, ajkát becsukta.

«Meghalt!» gondoltam magamban lassan, álmodozva, minden félelem nélkül. De nem halt meg, megmozdult, kinyitotta a szemeit és egyszerre oly forró lett, hogy szinte süttött. És én bennem - úgy lehet, hogy e melegtől - olyan ereje kelt az életnek, annyi vidám, friss és egészséges szenvedély, hogy husz évesnek éreztem magam újra. Vagyok a régi, régi szerelmes legény és a tiz év, a mely azóta eltelt, csak tiz perc, éppen annyi, a mennyi ideig az elsőre, az igazira szoktam várni az alföldi város háza előtt. Nem mult el semmi, vagy minden visszajött: a vissza nem térő elmúlt idő itt van és megtaláltam azt, a ki mindörökké elveszett nekem. Itt fekszik a leány karjaiban szerelmes szókat suttogva nekem, átadva magát mint a régi, szinte könyörögve, hogy letépjem... Az ostoba erkölcs, a gyáva álszemérem mindedig megmarkolta a kezemet. Eh, enyém az erő, kiszabadítom magamat...

Mielőtt meghalunk!

- Mielőtt meghalunk! - suttogta az elhaló hang.

A diadal gunyos demonja kibontotta bennem a szárnyait. De mintha maga a lány is úgy érezte volna, pár pillanatra elengedtük egymást.

- Már azt hittem, hogy *ugy* kell meghalni...! - mondá az én szerelmes halottam csendesen. Aztán a nyakam köré fonta a karjait. Nem szólt többé, csak ha kérdeztem. Akkor is csak azt felelte, a mit én akartam:

- Ki vagy te?

- Az.

- Kicsoda?

- A kit te akarsz.

- A te neved: Kata.

- Kata.

- Te vagy az, a kivel találkoztam nyáron a várkertben, fenyvesek alatt.

- Fenyvesek alatt.

- Nyáron, régen.

- Nyáron, régen.

- Télen, most.

- Télen, most.

- Hol csókoltalak akkor meg legelőször, emlékszel-e még? Gondolkodott és mondta úgy, a hogy volt.

- A szememen, másnap.

Emlékezett; ő volt. Vagy a másik, a régi, az első volt ő?

A tenger éjjeli zöld világossága lassanként elveszett az elnémult szobában.

IX.

Másnap mozdulatlanul feküdtem az ágyamon. Nyitott szemekkel, de nem látva semmit. Harmadnap fölfrissülve ébredtem föl és siettem át hozzá.

A szobája üres, elment.

- A kisasszony a tengeri hajóval utra kelt. Csak az utat addig kibírja! - mondá a hotel titkárja.

Rohantam ki a partra és még láttam a hajót, mely őt elvitte. Sőt talán őt is láttam, de oly kicsiny volt mint egy fehér sirály, a mint átszáll a látó határon.

Az öreg fiatal-ember.

Egy szép, kövér, fiatalember élt Budapesten, a bodzafa-, később a Mária-utczában, ezernyolczázhetvenhatban. Azoknak a hölgyeknek, akik a kövér fiatalurakat – némi okkal – nem szenvedhetik, előadom, hogy Babics Sándor nem volt igazán kövér, hanem inkább csak erős. A feje nem nagy, a mi a fődolog, hanem a nyaka, a vállalai voltak igen kifejtettek. Egy kissé maga is félt attól, hogy hasa lesz, mielőtt megházasodnék és ha nem lett volna jól nevelve, ha különféle könyvekből nem tanulja vala meg, hogy a férfi-hiuság rut dolog és különösen, ha a férfi-vállfűzők nem lettek volna olyan drágák, bizonyára megpróbálja karcsuvá tenni magát.

-42-
-43-

Ez a fiatal ember egy szombati napon, déli tizenkét órakor lebotorkált a lakásáról és egy bérkocsi-állomásra ment. A zsebében nem volt egy krajczár sem. Ott somfordált egy darabig, a míg kinézte magának a legrongyosabb fiakkert, a legrosszabb lovakat, a melyek elé a heves nyár daczára csukott hintó volt fogva. Jól megvizsgálta a fiakkerest, aztán egy hirtelen mozdulattal beleugrott a kocsjába:

-44-

- Gyerünk! mondá tulságosan keményen.
- Hová?
- A Lipótmezőre.

I.

Szerencséjére éppen a betegek látogatására kiszabott idő volt és így hamarosan beeresztették.

A szép és tiszta, ugyszólván kellemes palota, nagy kertjével, lépcsőházának és folyosóinak templomszerű csendjével: nagyon kellemesen hatott reá.

- Be jó világ van itt! - mondá magában. Egy darabig álldogált a folyosón és lenézett a kertbe. Látott igen jól táplált betegeket és egy másodsor virágzó vadgesztenyefa alatt megpillantott egy csinosan öltözködött, valószínűleg fiatal és urileányt. Ez talán nem is a benlakók közül való - gondolta magában. De egy ápolónő állott a közvetlen közelében. A leány hamar észrevette őt és feléje fordulva, a kezét szeme elé tartva nézte. Majd intett neki a fehér kezével. Vissza akart inteni, de hátul valaki megszólalt:

- Mit tetszik?
- Az igazgatót keresem.
- Minek?

-45-

- Az az én privát ügyem! - mondá Babics Sándor ingerülten. Elfordult az ápolótól, a kit meglehetősen megutált mindjárt az első pillanatban.

- Itthon van az igazgató ur vagy nincs, lehet vele beszélni, igen vagy nem?
- Nincs, nem lehet. A főorvos ur benn van, tessék bemenni.

A kövérkés fiatalembert megint roppant idegesség fogta el. Ugyszólván beesett a főorvos szobájába. Két alakot látott ottan. Az egyik felé fordult:

- A főorvos urhoz van szerencsém?
- Én *csak* beteg vagyok! - mondá a megszólított, elmosolyodva.

A doktor, a ki ritka és homlokán magasra felhuzódott szemöldeivel, tágra nyílt pupilláival inkább látszott elmebetegnek, eléje lépett.

- Mivel szolgálhatok?

A fiatal ember nem értette a kérdést, ebben a pillanatban elfelejtette a legközönségesebb társadalmi formákat és zavartan kérde:

- Mit tetszett mondani?
- Semmit. Tessék leülni. Tisztelt vendégem megbocsát...

Az elmebeteg vendég elment, bucsuzóra egy roppant szánakozó tekintetet vetvén Babics Sándorra.

-46-

- Már most nyíltan beszélhetünk! - mondá az orvos. - Miben lehetek szolgálatára?
- Beteg vagyok, doktor ur!

A főorvos mereven, hosszan nézett reá, aztán igen határozottan, sőt kellemetlen éllel mondá:

- Az nem igaz! -
- Bocsánat - szólt még keményebb hangon, - ön hazudik.

Babics Sándor sértődötten állott föl székéről.

Az orvos megérintette kezével a fiatalember vállát.

- Bocsánatot, azt hittem, magunk között vagyunk. Megsérteni nem akartam. Pusztán és egyedül azt akartam kifejezni, hogy bizonyos mértékig mindenki beteg, vagy őszintén beszélve: egy kissé mindenki bolond. Önnel is megesik, velem is megesik, hogy egyszer-másszor szeretnők a saját fejünket leharapni. Remélem, nem veszi sértésnek, de az emberi öntudat oly hitvány, oly gyenge lábon áll, hogy valamely szokatlan szellő fúvására azonnal meglebben. Az egész dologban semmi veszedelem nincs, csak nem kell megijedni mindjárt.

Igen barátságosan mosolygott. Babics Sándor valamivel nyugodtabb lett, de végképp elkomorodott. Tökéletesen lehangolva, csüggedt hangon mondá:

- Hát nem akar fölvenni?

- Miért nem? Igen szívesen, ha ön ide kívánczodik. Aztán azonban én nem vagyok kompetens ebben, én csak megvizsgálom. Az a kérdés, hogy rendben van-e? Az iratait értem. De essünk túl a formaságokon. Neve:

- Babocsay Babics Sándor.

- Foglalkozása?

- Jogász.

- Elhozta a születési bizonyítványát, van pénze vagy protekciója?

- Hát protekció kell ahhoz, hogy valaki a bolondházba lakónak bejusson! - tört ki a a fiatalemberből a nyers keserűség.

- De mennyire, - vagy maga az állam protegálja, avagy valaki, a ki az államban oszlop.

- Vannak befolyásos rokonaim. Egy bátyám egyetemi tanár Kolozsvárott.

- Az is valami, de sokkal jobb lenne, ha itt, a József- vagy Ferencvárosban lenne előkelő választó.

- Utólag szerzek magamnak ajánlatokat, becsületszavamra ígérem, csak most legyen kegyes és vegyen föl. Nem tudok elmenni többet innen, erőhatalommal se visznek ki. Megölöm magam, ha innen elkergetnek.

- Ez egy érv. De lássuk, mit képzél ön szenvedésének. Hogy hívták a leányt?

- Leányt, sehogy? Semmi közöm hozzájuk. Az ember iszik vizet, eszik kenyeret. Az asszony is ilyen szükséglet, semmi egyéb. Én legalább így vagyok vele.

- Szépen meg is kövéredett ettől az elvtől. Nézzük a nyelvét.

A fiatal ember kinyújtotta a nyelvét és komolyan, - kíváncsian várta az ítéletet.

A főorvos most hozzáfogott a fizikai vizsgálatához unatkozottan, gépiesen csinálta végig a dolgát, úgy, mint a ki megteszi szokásból, de nem hisz benne.

Megpróbálta kisütetni, hogy nincs-e a gerinczagyban elváltozás, behunyatta vele a szemét és jártatta a sötétben, egyenesen járt, nem bukott fel, csak reszketett egy kissé.

- Borívó ember ön? - kérdé vizsgálat közben.

- Az, úgy hiszem, abból származik minden bajom.

- És miben találja a baját?

- Félek a józan emberektől és nem akarok, nem tudok köztük élni. Azt hiszem, hogy az életemre törnek és nem akarnak maguk között megtűrni semmi áron.

- Sok szeszes italt szokott napjában bevenni?

- Három-négy liter bort.

- És régen folytatja ezt az adagolást?

- Nem, csak egy fél éve.

- És hogyan jutott e nagy quantumhoz. Bubánat?

- Nem. Nem tudom hogyan. Azt hiszem, mert jól esett! - mondá akadozva. Megint csak zavarba jött. Ha az orvos nem a hátizmait piszkálja, hanem a szemébe néz, meglátja rajta, hogy most hazudik.

Volt valami igazság abban, a mit elmondott, de csak egy tizedrésznyi. Részeges lett, hogy az éhségét csillapítsa. Sehol nem volt hitele többé, csak egy borkereskedőnél - és tapasztalta, hogy a szesz táplál. Az ember megeszik egy-két zsemlyét naponta és rá becsip, egész tisztességesen megél egy darabig. Elvégre is, hol van az megírva, hogy főtt ételt kell enni. Egy fél év alatt nem evett tisztes, mégis megvan, itt van. Igaz, hogy itt, de ez nem a legutolsó.

Olyan pompás itt a levegő, béke és csend van. A nyitott ablakon keresztül vidám leánykaczagás hallatszott be.

Az orvos diszkrét dolgokat kérdezett a fiatal embertől. Majd megkérte, hogy beszéljen neki,

mint élt a legutóbbi esztendőben.

- Nem sok mondani valóm van! - szólta Babics Sándor. Azt hiszem, ezeket szükséges rólam megtudnia. Elég jó módu embereknek vagyok a fia. Az apám törvényszéki bíró volt Erdélyben. Enyeden tanultam. Majd idejöttem jogra. Negyven forintot kaptam otthonról minden hónapban, egész tavaly januárig. Apám meghalt, anyám nem kapott nyugdíjat, csak kegydíjat. Öt forintot küldött minden elsején. De nehogy azt tessen hinni, hogy ebből az öt forintból éltem, kerestem tizenötöt még egy ügyvédnél s a többit kölcsön kértem. Ugy egy fél esztendeje azonban igen megundorodtam a munkától, a kölcsönforrásokat is kimerítettem. Haza akartam menni, de az anyám egy vén kisasszony néjéhez költözött. Haza - nem volt többé.

Egy reggelen, a mint pörköltet ettem a Szikzaiban, a rendes két pohár sörrel, - nagy gyönyörűségem volt mindez, - egymagamban morfondírozva, két dolgot állapítottam meg. Ugymint: hogy az egész Budapesten nincs senki, a ki nekem egy forintot adna kölcsön. És nincs egy leány sem, nem ismerek olyan asszonyt, a ki engem anyagi érdek nélkül megcsókolna.

-51-

Egyszerre roppant undor fogott el, legelsőbbben is magam, aztán pedig - még erősebb - a világ ellen.

Hazamentem és ettől fogva egy félesztendeig nem mentem ki a szobámból. A másodig hónapban még egyszer támadt kedvem a világi életre, szerettem volna kimenni, ismerősöket látni, de a nadrágom és a cipőm igen elrongyolott. (Nem tetszik látni, be van varrva és megtintázva mostan, hogy a fiakkerosnak, a ki idehozott és a ki lenni hiába vár a pénzére, bizalma legyen irántam) Néha még egészen jól éreztem magam a vaczkomban. Minden este szabályszerűen berugtam és minden hajnalon nehéz fejjel és kissé éhesen fölbredtem, átmentem az ágyamba és aludtam délig. Pompás és igen hosszadalmas álmaim voltak.

- Miféle embereknél lakott? - szólta közbe az orvos.

- Becsületes embereknél. Egy családnál, a melynek minden tagja gyermek-dobokat készített. Egy igen rossz életű leány volt közöttük, a ki arra spekulált, hogy elveszem ha végképp elzüllöttem. Azért túrték hogy hónapról-hónapra adós maradjak a szoba árával. Sőt néha süteményt is küldtek be hozzám; - marhafaggyuval főztek, undorodtam a főztjüktől. Azonfelül, ugyszólván, csak egy tésztát ismertek, az almásrétest. De nem untatják ezek a részletek.

-52-

- Nem. Az almásrétesnél maradtunk. Evett az almásrétesből?

- Igen, néha. Sőt diszkrétció alatt szívesen bevallom, hogy némi ravaszsgot is fejtettem ki abból a célból, hogy ki ne lökjenek. Szóltam egyszer-másszor a gyermekdob-készítő kisasszonynyal, sőt Tóth Kálmán egy szerelmes versét irtam le az emlékkönyvébe. Érzem, hogy pirulok, de bevallom mégis: nagyobbára engedtem őt remélni. Azonban igen keveset érintkeztem a családdal. Ugy szerepeltem előttük, mint a ki beteg és nem lát szívesen maga körül senkit.

- És csakugyan nem volt önnél ez idő alatt senki?

- De. A végrehajtó kétszer. Egy vidéki iskolatársam és egy színésznövendék barátom, a ki kölcsön akart tőlem kérni két forintot és egy frakkot. Hordárok jöttek, a kiknek tartoztam, ezekkel egyáltalán nem szakítottam meg az összeköttetést. Kölcsönkérő levelekkel küldözgettem őket, nyíltan és előre bevallva, hogy csak abban az esetben honorálhatom őket, ha a levél, a mit vizsnek sikeres lesz. Sok belement az alkuba, sok nem. Végül egy sem. Ugy hiszem, az egész kar megtudta, hogy a hitelem végképp elveszett...

-53-

A főorvos vidáman huzta föl azt a néhány hajszálat, a mely ott nőtt neki, a hol másnak a szemöldök. Reá sandalított a kövér fiatalemberre:

- Ön kell nekem, önre vártam. Ön az enyém!

Babics Sándor nekibátorodott:

- Tessék elképzelni: öt forintból éltem harmincz napon át.

A harmadik hónapban igen sokat foglalkoztam azzal a kérdéssel, hogyan lehetne valami olcsó dekóktumot készíteni, a mely elvegye az ember étvágyát, de egyszersmind táplálja is. Mert élni csak kell!

- Hol van az megírva, hogy kell! - vágott közbe az orvos.

A fiatal ember kémkedve nézett a doktorra, de tekintetéből azt olvasta ki, hogy csak tréfál. Folytatta tehát:

- Kísérleteztem is, bebüdösítettem a szobát, elpazaroltam a havi pénzemet, mégsem sikerült a dekóktumot felfedeznem. Megpróbáltam hát novellákat írni, mert azt hallottam hogy az ujságok fizetnek. Irtam vagy kettőt.

- Aggályos jelenség. Milyen genreből irt, ha szabad tudnom?

- Én azelőtt Jósikát nagyon szerettem...

- Nos és az ujságok...

-54-

- Nem volt protekció, nem ismerték az írásomat. Az egyik nem is válaszolt. A másik megüzent, hogy csinos, csinos; talán. Erre a talánra sok pénzt költöttem el akkoriban, mindennap megvettem az ujságot. Azt hiszem, a tárczarovat-vezető elsikkasztotta az elbeszélést.

Mindegy, visszatértem a borhoz. Nem untatom?

- De. Térjünk a lényegre. Miért jött ön ide?

- Hogy fölvetessem magam. Már egy hónapja készülök. Körülbelől azóta konstatáltam magamban, hogy valami lelki bajnak estem a martalékaul. Valamelyik napon, félmámoros állapotban. Akkor volt, a mikor a gyermekdobkésztő-anya nyersen megszólított, hogy mi lesz? meddig bolondítom a lányát? Vagy nyilatkozzam, vagy hurczolkodjam ki azonnal.

- Nyilatkozott vagy kihurczolkodott?

- Nem, az önfentartási ösztön oly mértéktelenül ravaszszá tett, hogy a nyakamhoz értetett kést egy mozdulattal, egypár szóval eltávolítottam. Az asszony egy járásbirósági irnokságot ajánlott föl, de én kijelentettem, hogy reményem van a minisztériumhoz menni... Addig felfüggesztettem a kérdést. Az asszony megnyugodott, kiment. Én pedig, elérkezvén a szürkület, lefeküdtem a diványra. (Mindig gyertya nélkül feküdtem le, rendes időben, a bor úgy működött bennem, oly pontossággal, mint egy óra.)

-55-

Legelsőbbben is megállapítottam magamban, hogy úgy, mint mindörökre, hogy is mondjam, minden akcióra képtelen vagyok. Nincs erőm, nincs kilátásom, de talán kedvem sincs, hogy ebből az állapotból kibonyolódjak. Ha úgy végeztetett, hogy megrothadjak ezen a diványon, hát úgy lesz...

Van egy egyetemi tanár nagybátyám, Kolozsvárott, ha annak írnék? Kaczérkodott velem egy emlék, a cselekvés régmúlt idejéből. Poklot, poklot, poklot! nem irsz senkinek, nem csinálsz semmit, itt fekszel és azzal vége.

- Ez a végelöregedés.

- Én is úgy hiszem.

- A lelke megőszült, száz éves lett. A teste fiatal maradt.

- Így, így gondoltam én is.

Az «öreg» fiatalember elgondolkodott, beszédre nyitotta ajakát, de nem szólt, szavak után kapkodott:

- Azonfelül... a delirium tremens jelei... meg akarok gyógyulni...

- Jó, jó, - mondá a doktor keresetlen ridegséggel - ön el akarja leplezni, hogy miért jött ide és miért akar itt maradni. Én megmondom önnek.

-56-

- Kedves fiatal barátom - mondá a főorvos szeliden - ne teketóriázzunk, kegyed az ugynevezett «reszketési agyórtól» legalább is esztendőnyi távolságra van még, akkor is, ha folytatja régi, helyesebben, utóbb megszokott étrendjét. A bor jól meghizlalta, ennyi az egész. Mi orvosok régen ismerjük a szesznek ezen hatását. Azonban absolute nem engedhetem meg, hogy előttem lelki betegnek adja ki magát.

Kegyed egyszerűen inkább bolondnak adja ki magát, mintsem hogy dolgozzék. Igaz, vagy nem igaz?

Kegyed el kívánja magát helyeztetni ebben az állami intézetben, mert magányos óráiban kieszelte, hogy itt cselekvés vagy felelősség nélkül lehet élni. Igaz, vagy nem?

Ha a városi szegények házába nemcsak aggastyánokat vennének föl, ön talán elébb oda pályázott volna. De mert tudja, hogy olyan ifju ember, mint maga, legfeljebb egy főherceg pártfogásával juthatna be oda: hát minden borzongása daczára, idemenekült. Igazat mondok-e vagy sem?

Az ön lelke egészen elernyed. Csak enni, inni, feküdni és aludni kíván. Az ifjuság velője kiszáradt az ön vékony csontjaiban, a fiatalság ruganyossága el, kiillant az ön inából, az életkedv bolondsága sorvadt el kegyedben időnek előtte... következőképpen önt ezennel józanabbnak konstatálom, mint bármely kortársát. És éppen ezért a legnagyobb örömmel fogom elhelyezni intézetünkben és magamra vállalok minden felelősséget az eljárás körüli esetleges szabálytalanságokért. De legelőbb is választ kérek arra, hogy a főbb pontokban igazam van-e, vagy nincs?

-57-

- Igaza van.

- Ezek után azt kérdezem, hogy hajlandó-e ön arra, hogy a magam igazolására hamis adatokat vezessek be a mi könyveinkbe?

- Önre bizom magam. De mit csinálunk a fiakkal?

- Elküldjük. De nem ez a kérdés; örülök különben, hogy a morál némi maradványait találok önben. Hanem ez is mellékes. Fontos most meghatározni azt, hogy miféle könnyebbajta mániát vállaljon el ön az intézet vezetősége és személyzete előtt. Válasszon mi kell. Képzelve ön magát királynak. Mondhatom, hogy nincs lényeges különbség az elképzelt királyok és a ténylegesek között. Az egyik úgy hiszi a hatalmát, mint a másik, csak hogy azoknak, a kik a mi falaink között tartózkodnak, sokkal jobb az álmuk, az étvágyuk. Hagyjuk a filozófiát. Ne legyen király még sem, jobb, ha egy fiatal ember lesz, a ki azt hiszi, hogy mindenki szerelmes belé.

-58-

- Leszek ilyen fiatalember. És aztán?
- Lesz enni, inni való.
- És mi a teendőm?
- Jól játszani a szerepét.
- De mi célra? A doktor ur fel akarja ültetni és le akarja leplezni kollegáit?
- Ostobaság! Hogyan tehet fel ön rólam ilyesmit. Egész más a célom önnel.
- Mi?
- Gyógyszernek akarom használni.
- Hogyan?
- Van egy betegem, fiatal és szép leány.
- Nos?

- Semmi baja. Egyéb baja nincs, csak az, hogy nem hiszi el vőlegénye halálát. Egészen közönséges - alapjában - az ő tragédiája. A vőlegénye ilyenfajta kövéres, csinos fiatal ember volt, mint ön; kilencz nappal az esküvője előtt halat ment vásárolni a Duna-partra. Nagy meleg volt, igen befrüstökölt és a mikor beszélgetett a halászszal, egyszerre megütötte a guta. Éppen csak egy nagy tokot alkudhatott meg. Ez a bárkán történt. Onnan fordult be a vízbe. Eluszott Promontor alá. Jó későn, talán egy héttel utóbb, találtak rá. Kiterítették, a menyasszonya azt mondta - előbb sokáig nézte - aztán azt mondotta: ez hazugság, ez nem ő. Egészen bizonyosan nem ő. Nem is ijedt meg a maczerált hullától, nyugodtan nézte. «Miért akartok megcsalni engem ezzel?» mondta. A temetésen nem zokogott és nem akceptálta, hogy az ő kedvesét eltemették. Elment - vissza fog jönni. Ezt hite szentül, ezt hiszi most is.

-59-

Ezek a leányok közönségesen azt hiszik, hogy el nem mulhatik az, a kit ők szeretnek. Ez a hit magában véve nagyon is általános bolondság, de ennek az én kis lányomnak az a különössége, hogy egy és bizonyos személytől - a ki meghalt - tágitani nem akar. Mások eltagadják a helyettesítést, egész jóhiszeműen, hiszen az átmenet olyan lágyan mosódik el a lelkükben... De ez a kisasszony, marad az ő vőlegénye mellett és habár az nem jöhet többé, visszavárja. A mint láthatja, szelid egy hölgyecske, éppen csak akkor lesz dühöngő furiává, ha valaki szerelmese haláláról beszél neki. Először mosolyog, elpirul, sir később. Majd összecsikorgatja a fogait: «Nem, nem és nem. Csak halat ment venni, mondtam, hogy férfi ilyenbe ne avatkozzék. Eltévedt azon az ostoba dunaparti piacon. De majd csak rátalál az utra!» Voltak, különösen a míg szülei körében és nem itt élt, a kik fel akarták - ha szeliden is - világosítani. Egy ilyen felvilágosító nagynénjének leszede arczáról a bőrt...

-60-

Nem ajánlom önnek se, hogy felvilágosítsa, ha találkozik vele. Ellenkezőleg:

Ajánlom és vizontszolgálatképp megkövetelem, hogy megerősítse fixa ideájában. Ön higgye el neki vőlegénye visszatérését.

Allitsa ön előtte, hogy ön az a visszatért vőlegény.

II.

A főorvos - a szokásos formaságok elintézése után - bevezette Babics Sándort szobájába. Küldött neki vacsorát, három deczi bort is. Aztán magára hagyta.

Estefelé járt már az idő. Sándor az ablakhoz lépett. A budai hegyekre, a völgybe, az egész vidékre az este bánatos nyugodalma szállt. A csend zavartalan, csak azt hallja, hogy egy hintó tovarobog, mind messzibbre, elhallatszik egészen.

- Meg vagyok mentve, kiáltott föl önkéntelenül.

Biztonságban és egészen jól érezte magát. Megvacsorált, aztán odaállott az ablakhoz. Szerette volna megczirógatni a kert lombos fáit, oly melegen támadt föl benne az élet szeretete.

Aztán eszébe jutott a leány, aki idejövetele pillanatában ismeretlenül intett felé. Vajjon nincs-e itt, vajjon nem ez-e az a szegény teremtés, a kivel dolga lesz?

-61-

A belső kertben kigyult a világosság. Néhányan sétáltak még. Valószínűleg az orvosok és néhány kiváltságos beteg. Most megpillantotta a főorvost is, a mint karonfogva sétált egy sugár leánynyal, a ki sötétben volt egészen, csak arczéle volt fehér világossággal megvonva.

Megállapította magában, hogy ez az. Nézte, minden fölízgatott és a tulcsigázásban rendkívül kiélesedett érzékével figyelt rájuk. Most megállnak. A főorvos szertartásosan meghajlik, a leány ide-oda forgatja a szép fejét, majd felkiált.

Ugy megértette ezt a jelenetet, hogy a nagy távolság daczára, hallani vélte a párbeszédet is, a mely lefolyt odalenn.

A főorvos szólott:

- Nagysád tudatnom kell önnel, hogy megjött.

A lány válaszolt:

- Ugy-e mondtam, hogy megjön. De hol van, hol? A jó istenre kérem, vezessen hozzá.

A doktor most elhárító gesztust csinál a kezével:

- Ide fogom hozni; de most még nem; csak türelem.

-62-

III.

Az igazgató valamely jubileumára rendezett ünnepen találkoztak először.

Babics Sándor volt az egyik ünnepi szónok. Ő a terem közepén állott, együtt az orvosokkal, az ujságírókkal, az ép elmejű közönséggel.

Jobbról a teremben, rácschal elválasztva állottak az intézet férfibetegei. Balról a lelkibeteg asszonyok, ugyancsak kordonnal elválasztva. Ezek is, azok is, kíváncsian mérlegelték, nézegették egymást.

Nagyon egyszerű volt mindez. Sehol semmi rémes. A betegek közül csak azokat eresztették ide, a kiknek nyugodt viseletére számítani lehetett. Alig volt közöttük feltűnő jelenség, kivéve néhány sovány, középkorú férfiut, a kiknek feje lapos volt, orruk nagyon éles lett. Kettő ezek közül fekete stechert tartott szemei előtt.

Az öreg fiatal-ember kíváncsian nézett szét maga körül. Az elmondandó beszéd, szereplése, izgatták egy kissé, de egészen meglepődött, hogy az örültek társaságát ilyen kevéssé borzasztónak találta. Némiképpen még csalódottnak is érezte magát.

Különösen a hölgyek szelid és okos magaviselete tűnt föl neki és a mig az ünnepelt körül a kartársak, a személyzet és az ujságírók csoportosultak; jól betanult beszédének egyes mondatait ismételvén magában: kereste az ő kis betegét.

-63-

Valamivel később jött le, mint a többi. Előbb rá kellett beszélni, hogy megjelenjék, mert aggályai voltak, hogy szabad-e társaságban megjelennie - nélküle? Végre engedett, de dacz és elégedetlenség volt a piros arczán még most is.

A főorvos intett Babics Sándornak:

- Ez az!

Nem volt szükség erre a figyelmeztetésre, megismerte volna enélkül is. De messziről látva csak, nem képzelte, hogy közélről ilyen bájos, ennyire kívánatos legyen. Mint a nagy, korán érő olasz baraczkoké, olyan volt az arczszíne.

Ez az az arcz, a melybe a férfi-ember menten szeretne beleharapni.

Kereste a lányon tragikuma nyomait: nem találta sehol. Egészségesnek, frissnek, ruganyosnak látszott. A szemei nem voltak zavarodottak, szerényen foglalt helyet két kövér, méla asszony között és zavarában elpirult, a mikor a terem közepéről a főorvos, tüntetőleg és jelentőségteljesen intett felé.

- Nincs ennek semmi baja! - szólt az «öreg» fiatal-ember a mellette álló főorvoshoz.

-64-

- Én is azt hiszem. Csak férjhez kell mennie. No, hogy tetszik önnek?

- Gyönyörű.

Elhallgattak. Most mondotta el az utolsóelőtti ünnepi beszédet az intézet gazdája. Mindjárt Babics Sándorra került a sor.

Ő üdvözölte az összes betegek nevében az igazgatót.

Babics Sándor egy kissé elfogódva lépett az emelvényre. Végre is meglehetősen bonyolódott helyzetbe jutott. Legelőször is, örültnék adja ki magát, a mikor nem az, és itt mint a lelkibeteg képviselője szerepel. Aztán mindjárt egy «mélyen érzett» hálát kell emlegetnie, a melyhez igazán, csak igazán semmi köze. Talán meg is fogják tapsolni és bizonyos, hogy az ünnep után gazdag reggeli várja a főorvos lakásán. Látta a kuglófokat és a tejszint egy vakablakban, ezeknek örült előre. De flegmatikus lelke egy kissé megroppant ennyi komédiázás alatt. Azt érezte, hogy komisz szélhámós, a ki a más helyét bitorolja, a mikor az emelvényre lépett. Még a szalonruhát is, a mely megfeszült rajta és még fehérebbé tette arczát, a főorvos adta neki kölcsön.

Az ujságírók kíváncsian néztek reá és szívesen el voltak készülve arra, hogy ünnepi beszéde közben egyszerre csak valami hallatlan bolondságot követ el. Valami hallatlan gorombaságot mond vagy pláne tesz a legszebb floskulusközben. És egy botrányos fiatalságu zszurnaliszta, a ki legjobban vágyott erre a jelenetre, meg is jegyezte:

-65-

- Kár az ilyen beteget kitenni az izgalomnak. A pszichiatria...

Hangját most elvágta a nagy csend. Sándor szólni kezdett. Mint minden gyakorlatlan szónok, kezdetben reszkető, a belső izgatottságtól csaknem siró hangon. Hanem frázisai, a melyeket szépeknek tartott, előtte ismeretlen, de most érvényesülő szónoki temperamentuma és annak az izgató, homályos érzése, hogy két nedves leányszem tapad reá: kivágták a szorongásból, legyűrték gyávaságát.

Elég szépen mondotta el a maga készítette és egy költői hajlamu segédorvostól átnézett ünnepi beszédet, a melynek tartalma – a nélkül, hogy tudott volna a mintákról – a szokásos volt. A lelki betegek helyzete. Az, hogy kint élnek a társadalom határain túl. Vágynak oda vissza. A jó Isten és a názárethi Jézus, a tudomány hatalmával és az igazgató-főorvos segedelmével majd visszavezérli őket. Hogy újra hasznos szolgálatokat tegyenek a hazának, a családnak, a társadalomnak...

A betegek egyrésze sirt, különösen a társadalom említésénél. Egy gombkötő-mestert el kellett vinni, úgy elérzékenyedett. De valamelyik fiskálisnak ellenvetései voltak, perorálni akart. A főorvos azonban megnyugtatta, felhíván, hogy a beszéd ellen való kifogásait majd adja be írásban.

-66-

A kis laposképű beteg lopni igyekezett, a hölgyek egyrésze vidáman beszélgetett, semmit sem törődve az egészszsel. Hanem a mikor a beszéd véget ért, valamennyien nagy örömmel és lelkesedéssel kiáltották el az éljent. Kivéve természetesen azokat a szegény komor alakokat, a kik bolondságnak tartották ezt az egész cifraságot.

Az öreg fiatalember egy pillanatig még az emelvényen maradt. Az igazgató megölelte, az orvosok és a körben álló egészségesekek kezét fogták vele, egy beteg asszony erőnek erejével meg akarta csókolni, de nem eresztették hozzá, tudván, hogy a szerencsétlennek passziója csók örvén orrokat harapni le.

Az öreg fiatalembert egy kissé föllelkesítette a siker, nem érzett maga iránt oly nagy degoutot és a beszéd befejezése után néhány perczczel öntudata is visszatért, kereste az ő sugár és kívánatos lányát.

Az egy székre állva, mosolygott reá és a mikor észrevette, hogy a férfi is ránéz, feje egy könnyed meghajtásával intett neki. A férfi ugyancsak így. Majd kezével is intett.

-67-

A főorvos ott állott közöttük. Hol egyikre, hol másokra nézett és a tömeg között, birka szemének fölélénkült tekintével folyton összekötötte őket és a mikor el akartak szakadni, nézésüket összekapcsolta újra.

- Ugy-e mondtam! – így szólt mimikája a lányhoz.

- Látod! Vigyázz, rajta! – Ezt mondotta néma, de érthető szóval, Babics Sándornak.

Majd elbocsátotta őket, nem akarván túlságosan kihasználni a hatást. Hanem, a mikor ápolónője kíséretében a leány kifelé ment a teremből, az ajtó előtt újra reácsapott a leányra:

- Nos, Ida kisasszony, hogy tetszett betegtársuk szónoklata?

- Gyönyörű volt.

- Hát maga a társ, a szónok.

A leány nem felelt; elpirult, lehajtotta a fejét.

- No, no! Nem kell mindjárt ingerültnek lenni. Ugy-e meglepődött?

- Meg.

- És sejti-e már, hogy ez a férfi nem az, a kinek itt kiadja magát.

- Tudom. De kinek adja ki magát.

- Babics Sándor nevű jogásznak.

-68-

A leány titkolódzva mosolygott. A főorvos is röhögött egy rövidet:

- De mi tudjuk, ugy-e, a mit tudunk! Ez az ember más, mint a kinek tartják, ez az ember nem beteg és csak azért csempészte be magát ide, hogy kivigyen innen valakit, a ki beteg... Ki az?

- Én! – felelte a leány nyugodtan.

IV.

Az épület két ellenkező szárnyában laktak és a jubileumot követő egész hét alatt nem látták egymást egyetlen egyszer sem. Pedig Sándor leskelődött a leányra, a jólét csendjében és unalmában sokszor gondolt rá és ha csak módját ejthette: beszélgetett róla a főorvossal.

- Nos, a hatás? – kérde másnap.

- Tökéletes.

- És mi lesz ezután?

- Arra magam is kíváncsi vagyok. Most még csak azt tudom, hogy maga szerencsés egy ur.

- Hogyan?

- Mert önt már is akceptálta helyettesnek. Én semmiféle praktikával nem tudtam arra kényszeríteni, hogy elfogadjon a néhai képmásának. Pedig minden ördögöt elköttem erre nézve. Apróra megtudtam a vőlegény viszonyait, kedves szineiről, ételeiről informáltattam

-69-

magamat; hogy kik verték meg a gimnáziumban és kinél vásárolta a nyakkraválóit: mindezt nagy fáradsággal megtudakoltam. Ugy fésülködtem, mint az...

Kinevetett, megharagudott rám Pedig nem is erőszakoskodtam vele. Már-már attól tartottam, hogy elvesztem a reá való befolyásomat, a mikor ezt tapasztaltam: máról holnapra elfeledi az udvarlásokat.

- Következésképp engem is -

- Attól tartok, hogy ön is csak pillanatnyi hatással volt rá.

A leány másnap tényleg nem igen akart tudni arról a fiatalemberről, a ki becsempészte magát az elmebeteg házába, hogy onnan őt kivezesse. Emlékezett rá, de nem érdekelte többé és nagyobb erővel, mint az utóbbi időben, neki adta magát maniakus gondolatainak.

Találkát kellett kieszelni. A főorvos a regényes helyzeteket pártolta. Babics Sándor a kényelmesebbet szerette volna jobban. Végre is abban egyeztek meg, hogy egy kerti séta alkalmával egy bokorból ki fog lépni hirtelen és reá kiált:

- Ida, Ida te vagy-e az! Aztán hirtelen eltűnik.

Esetlegre számítva, a főorvos átadta az öreg fiatalembernek amaz irásokat, a melyek a lányra és vőlegényére vonatkoztak.

- Olvassa el, a részletes élettörténetük ez. Itt van a vőlegény arczképe is, igyekezzék ilyenformán nézni, haragosan egy kissé. De az ajkával mosolyogjon, ha lehet. Itt megtalál mindent, nincs is mit hozzátennem.

A doktor elgondolkodott elmenőben és visszatért az ajtó elé.

- Van-e nála pénz?

Babics mosolyogva kapkodott a zsebeihez. - Pardon! itt van egy ötvenes. De visszaadja majd. Ha az ember egy hölgygel beszél, kell, hogy pénz legyen a zsebében.

- Miért? mi szükség lehet rá?

- Csak jó, ha van. Emeli az ember önérzetét, biztosabbá teszi a föllépésében.

A doktor sokáig szorongatta a fiatal ember kezét.

- Barátom! - mondá laposakat pislantva. - Én azt hiszem, hogy az a fiakker, a melyet ön megbliczczelt és a mely önt ide hozta, a boldogulás utjára vitte?

- Mint tetszik ezt értelmezni?

- A hogy önnek tetszik, kedves öreg fiatal-ember. Isten vele! Tanuljon valami szép pózét holnap délutánra.

Babics Sándor, a mikor egyedül maradt, legelsőbben is megnézte magát a kis kézitükörében.

A nyugalomban eltöltött pár hét jót tett neki. Nem hizott tovább, de a színe jobb lett. A sok jó tejszínes kávé, a mit megivott: kisimitotta bőrét és szemének fényét is visszaadta. Most megint olyan férfi lett, a kire a lányok azt szokták mondani, hogy «szép szeme van».

Meg volt magával elégedve és ledőlván diványára, olvasni kezdte Pati Ida életrajzát.

A legelső oldalon a legelső passzus ez volt:

«Ida hozománya: 220 ezer forint. Ebbe beleszámítva nincs egy vén kisasszony nényjétől reámaradó, cirka: 90-94 ezer forintnyi örökség.

Hozomány készpénz. Apa nincs!»

A vagyon áll: jórészt készpénz, első hazaiban. Ház: Bodzafa-utczában, svábhegyi nyaraló, kis birtok, Veszprém mellett, a Balaton partján.

Babics Sándor letette kezéből a jegyzőkönyvet.

«Gazdálkodni a Balaton partján. Egyáltalán gazdálkodni és csendesen élni! Czigarettázva ülni a vízparton, a mig az ökrök lassan, lágyan huzzák az ekét... Ez a kép, ez a gondolat jutott az eszébe.»

«Néha az ember főz halászelevet, jó paprikásat!» - tette hozzá aztán, barátságosan simogatva a saját maga haját.

Nem mintha elégedetlen lett volna ezzel a helylyel. De örökké csak nem maradhat itt még sem. Valamikor csak kisül a turpissága és kidobják innen.

Hová megy aztán, hová? Mit fog tenni? Az étellel és életért való küzdelem gondolata undorral és félelemmel töltötte el. Veszekedni megint a hordárokkal, megalázkodni a korcsmáros előtt, tanakodni a felett, hogy a zsemlyét mind kisebbre sütik... irtóztató.

Mily kényelmes mindezekkel szemben az itten való tartózkodás. A gondoskodás helyette, a tutorság fölötte. Ha ugy akarja, az ápoló még meg is eteti, meg is mosdatja.

- Gyönyörű dolog mégis ez az állam! - így beszélt magához. - Az ember csak ilyen helyen tudja meg, hogy kicsoda. Eddig csak az újságokból olvastam, hogy létezik! - így folytatta azután.

Valóban sem adót nem fizetett még, sem nem katonáskodott eddig. Most látta először az államot személy szerint, inkarnálva egy jó öreg, de egészséges bácsi képében.

Babics Sándor, a mint látható is, nem volt valami kiválóan okos ember. Éppen csak magához való esze volt neki, több egy csöppel sem. Ez is meglanyhult az utolsó időben. Csupa kis dolgokról gondolkozott, huzamosabban egyről soha, mélyebben meg éppen nem. Gondolatai inkább csak a felületen játszadoztak és egy felsőbb öntudat, az ellenőrző ön-analízis képessége jórészt hiányzott belőle.

-73-

Elővette a főorvostól kapott ötven forintot és nézegette. A bankó-pénz szép, új, biztató és barátságos képű volt. Máskor is felizgatta volna, most meg éppen nyugtalanná tette. - Ebből a lap papirból legalább is ötvenféle momentán, de azért nem jelentéktelen változást lehetne előidézni mostani nyugodalmas helyzetében.

Összegyürve az ötvenest, egyet fordult a diványon és olvasta tovább a jegyzeteket:

«Ida az angol kisasszonyok Lipót-utczai intézetébe járt. Legjobb barátnéja egy hirneves halászmester leánya. Több házimulatságon volt, de bálban csak egyetlen egyben, az építészek és vállalkozók nagy házimulatságában. Vállalkozó építész volt az apja is, sőt az egész család minden férfitagja az. A vőlegénynek is ez volt a mestersége, csakhogy az mérnökséget is tanult Zürichben.

A sok száraz adat közé került egy-egy kedves és mulatságos is. Ida énekelni szokott a belvárosi plébánia-templomban, de egyszer belesült. Ugy elszégyelte magát, hogy nem mert emberek közé menni: el kellett vinni utazni, külföldre. Soha ágyban nem feküdt, mindig csak diványon. Oly kicsiny diványon, hogy érthetetlen volt, hogyan tudta magát kinyugodni rajta.

-74-

Mindig volt legalább tíz piros alapu, fekete pettyes reggeli ruhája.

Henye részletek nem magyaráznak meg semmit, de kedvesek! Ezt gondolta magában Sándor, a míg az irásokat olvasva, nagy fontoskodással felcsapott pszichiátrának. Kereste a leány betegségének az okait, tudott valamit az öröklés tanáról és nem értette, miért nincs nyoma a jegyzetekben annak, hogy milyen egészsége volt a fölmenő ágbeli és oldalrokonságnak. Elévelődött ezen a hiányosságon, a míg egyszerre föl kacagott.

Olvasta: Ida imádta az íróasztábjából készült kis barackklekváros kifliket. Főzni nem tudott, de ezt kitűnően készítette. A kis íróasztalában mindig volt egy tál ilyen kifli.

Az életrajz e részletéhez a főorvos a következő magyarázatot tette zárójelek közé:

(Általános lány-jellemvonás. Különösen a kiflik iránt a nagy az előszeretet. A habos, crèmes tészták szintén kedveltek. Egy kedves szín, egy kedves nóta, egy kedves sütemény: mánia kicsinyben!)

Az öreg fiatal-ember a lány üde ajkára gondolt most. Jó volna ajkát e kedves, falánk szájra szorítani.

-75-

Megcsókolni a halott vőlegény nevében!

Az idea meglehetősen felizgatta. Szerencsére nem volt olyan természet, melynek devizéje: most, vagy soha, azonnal, rögtön. Olyan volt, a kinek jelszava: majd, majd.

Belenyugodott hát abba, hogy azonnal nem csókolhatja meg a szegény kis Pati Idát. Kellemetes, állandó vágyakozást érzett, sietett hát lefeküdni minden oldalról kipárnázott ágyába, tapasztalásból tudván, hogy ott, a jó melegben, fejét behuzva a paplan alá - míg a gyertya ég - pompásan esik az ábrándozás.

Soha leányra ily hosszú ideig még nem gondolt. De azért eszeágában sem volt ebből az alkalmából azt kérdezni magától: nem vagyok-e szerelmes? Inkább azt forgatta a fejében: mi lesz holnap délután. Nagyon szerette volna, ha holnap diadalmaskodik, ha a leány elfogadja halott vőlegénye helyett. Ezen és csak ezen járt az esze.

«Mindent el fogok követni!»

Ezt hajtogatta magában. De arról sejtelve se volt még, hogy mit mindent tesz majd a siker érdekében.

«Az a fődolog... az a fődolog...» mondogatta félhangon. «Mi a fődolog?» tette hozzá aztán szórakozottan.

-76-

És mintha csak erre a kérdésére felelni jönne, bekopogtatott, gyékény-papucsban becsoszogott hozzá a főorvos. Hozott neki egy szép nagy Kálmán-körtét. Ő maga is beleharapott egybe. Mindaketten ettek.

- Nos, - kérdé a doktor - érdeklí az olvasmány?

- De mennyire. Azóta le se tettem. Hány óra már?

- Éjfél is elmúlt. Hol tart?

- A vőlegénynél.

- Ismeri már?

- Még nem.

- Magára is hagyom; olvassa, megyek aludni már. De ha olvassa, úgy olvassa, hogy az apró jegyzetekből kikeljen szemei előtt a a valamikor létezett eleven alakja. Kétszer is olvassa el, hogy milyen ruhát viselt. Olvassa el háromszor és egyszerre csak azon veszi észre magát, hogy ön hordja az ő ruháit. - Ez a földolog.

- Mi a földolog?

- Egyszerűen csak az, hogy ön kapja be és nyelje el az írásokból kikelő szellemalakot. Hasonítsa, ha így jobban tetszik. Vagy hogy még homályosabban beszéljek: fogadja el az ő énjét és mondjon le a magáéről. Volt oly derék ember, mint ön. Aztán meg nem is olyan nagy kázus az az «én», csak egy rossz szokás, vagy a mint a tárczairók mondják: malotte csupán. Az «én» egy megrögzött elítélet, melyet egy becsületes vértorlódás lefúj. Fontosabb ez a vértorlódás, még fontosabb az organizmus, a melyben ez a vértorlódás végbement.

- Nekem van jogom mindezekről így beszélni!

- Miért éppen kegyednek?

- Én már egy időben voltam bátor leszokni a saját magam «én»-jéről. Más szóval: bolond voltam. Mert bolondnak nevezzük az ilyeneket. De hol van az megírva, hogy nem éppen olyan bolondok azok a józanok, a kik makacsul ragaszkodnak egy «én» ideához. - Fárasztom?

- Dehogy. Azaz... nem tudok gondolkozni, nem bírom követni az eszmemenetét.

- Rövid leszek hát. Én két évig voltam Döblingben. Nem mint orvos, hanem mint beteg. Sokan elvesztenék ezért bizalmukat hozzám - ha tudnák, - pedig éppen ellenkezőleg: ugyanezért kellene bennem bizniok. Csak egy ex-lelkibeteg képes megérteni a lelkibeteget. Ki mit nem próbált: nem mestere annak...

Egy csomó közmondást idézett. Beszélt, beszélt, felületes és mélységes, érthető és érthetetlen dolgokat. Legalább egy negyedóráig szónokolt egyfolytában, sebesen, megállás nélkül, mindegyre az öreg fiatal-emberre pislantván, a ki kigyult arczzal, de megduzzadt és mindjobban nehezülő szemhéjakkal, negyedrész aludt már.

- Igen. Ugy van. Én is azt hiszem! - vetette közbe, a beszélő iránt való figyelemből.

A doktor elhallgatott. Kivette a Babics Sándor kezéből a füzetet és olvasott belőle:

- A vőlegény neve: Hennig Arthur.

- Hennig Arthur! - ismételte a nevet Babics Sándor.

- Tegyük föl, hogy ön ez a Hennig Arthur, a ki a zürichi technikát középszerű eredménnyel abszolválta. Mondjuk, hogy ön az Ön: Hennig Arthur.

- Én vagyok... Arthur! - motyogta félálomban az öreg fiatal-ember. Pillái alól csak szemefehérjének egy sávja látszott ki immár.

- De nem tréfából, valóban. Ön az. Nem halt meg. Ostobaság, hogy meghalt. Hogyan is halhatott volna meg, a mikor egy szép és gazdag leány nászágya, kitárt, fehér, forró karja várja...

Az öreg fiatal-ember nem birt tovább testének bágyadtságával. Szemhéjai lecsukódtak, aludt. De azért lelkének valamely része ébren és nyitva volt némely hatások és benyomások elfogadására, sőt ajka makogott is egy-egy szót:

- Én vagyok... fehér... Hennig!

A főorvos csendesesen, behizelgő hangon kérdé:

- Alszik-e?

- Alszom, - felelte Sándor alig hallhatóan.

A doktor összehuzta magát széken. Nyitott szájjal lélezett, nehogy a legkisebb zajjal is zavarja a szoba csendjét, helyesebben: azt a csendes dorombszóhoz hasonló muzsikát, a mely betöltötte. Mintha távol, valahol egy óriási kandur dörömbölne.

A megnyálazott ujjából csinált koppantót és azzal eloltotta a gyertyát, aztán zajtalanul kisuhant, magára hagyván az öreg fiatal-embert a jegyzetkönyvvel ágyán és viharos, nehéz álmokkal fejében.

Egy óra után lehetett. Kettőkor - pontban - álmának valami kinos részlete felköltötte Babics Sándort. Kábultnak, de a mellett oly könnyűnek érezte magát, mintha a levegőben szállna. Sejtelve se volt arról, hogy kicsoda és hogy hol van.

Öntudata egy darabig vergődött. Egy pillanatra, az első pillanatra akzeptálta, hogy ő az a fiatal ember, a ki meghalt, miután egy szép nagy tokra megalkudott. Ő maga már is elfogadta magát Hennig Arthurnak. Majd rendes, valóságos énje is átderengett öntudatának homályosra befuttatott ablakán. Ekkor a két én küzködni kezdett érte, majd felezték rajta.

Perczek teltek belé, a míg megállapította, hogy ő az a fiatal ember, a kit a gyermekdobkészítő család ki akart dobni és a kit egy vedlett fiakkeros hitelbe ide hozott.

Fekszik egy ágyban, a mely körül a falak is ki vannak párnázva. Egy örült számára készült ágy ez. Megborzadt. Nem örült-e?

Mindegy, ha az is. Az öregség kitört rajta újra és megnyugtatta. Mindegy, csak ne kelljen élelméről, magáról gondoskodnia, emberekkel érintkeznie, szobaasszonyokkal, hordárokkal, szabókkal ravaszkodnia.

A láthatatlan nagy kandur dorombolt; hallgatta. Felült ágyában és úgy hallgatódzott. Az egyhangu muzsikát most mindenféle lárma zavarta meg.

Az álmatlanságban szenvedő lakók káromkodása. A melancholikus sóhajai, a dühöngő ordítása. Valaki úgy kiabált, mintha verték volna. Most egyszerre elhallgatott. Bedugták a száját?

Megint a macska lett az ur. Sok, sok perczig csak az egyhuru muzsika hallatszott, a míg felcsendült egy tiszta, de még meg nem csattant női hang.

«Oh női sziv, hullámozó, mint a tenger!...» hangzott az édes ének.

-81-

És ez a lágy és szilaj dal jobban felizgatta és megnémitotta Babics Sándort, mint bármi más.

Most látta csak igazán, hol van. Futni, menekülni szeretett volna innen.

Meggyujtotta a gyertyát.

A csinosan berendezett szobában mégis csak jobb, mint odakünn a sárban, a piszokban.

Elővette a Hennig Arthur élettörténetét és olvasta tovább. Valósággal habzsolta magába a részleteket, érdekelte a legunalmasabb kimutatás is.

Egy jól berendezett, jómódu, igen erőteljes, de éppen nem vidám fiatal-ember közönséges élethistóriája volt a dilettáns történetíró papirosára leírva. A harminczéves ember életében csak két sulyos jelenség. Az egyik, hogy csaknem két esztendeig szenvedett gyomorkatarrhusban, a másik pedig, hogy az első egyike volt, a kik Budapesten meghonosították a bicikli-sportot.

A harminczhét nagy quart oldalon semmi rendkívüli. Mindaz, a mi ott meg volt írva, ugyszólván minden közepszerű fiatal-ember története a mi napjainkban. Babics Sándor temérdek közös, sőt azonos vonást talált maga és a derék Arthur között. Mindkettőjüknek volt párbajuk az egyetemen, a zsidókollegákkal szemben elfoglalt elvi álláspontok miatt. Annak idejében mindketten huszárönkéntesek akartak lenni, de az arczátlanul nagy költségek miatt inkább a tüzérekhez mentek. Ugyanazon vártüzérekhez. Közös tisztjeik is voltak bizonynyal.

-82-

Meleg reggel lett, a mikorra az öreg fiatal-ember letette az irásokat.

- No, ezt ugyan megtanultam, - szólt magához.

Valóban, ha a szegény Hennig Arthur élne, ő maga se emlékeznék élete apró körülményeire jobban, mint ő.

Megitta reggelijét, elsziott egy «szultán»-t és az ablakon beáradó heves, nyári nap izzasztó takarója alatt elaludt.

V.

Délben ébredt föl. Evett hamarosan, kicsinosította magát és minden gondolkozás nélkül sietett a főorvoshoz. Köszönés nélkül lépett be, kéretlenül ült le.

A doktor valami nagy vonalozott könyvre irkált s éppenséggel nem volt hajlandó vendégére reflektálni. A mikor nagynehezen észrevette, egyet biccentett a fejével és roppant gőgösen elnézett a feje fölött. Aztán becsapván a könyvet, még mindig nem nézve az öreg fiatal-emberre, csak ennyit szólt:

- Azt hiszem, sokan vagyunk. Ugy vélem, a kelleténél többen vagyunk az intézetben.

Babics Sándor kémlélődve nézett a doktorra. Az most rátekintett, oly hidegséggel, hogy a fiatal-ember háta végigborzongott.

- Legyen máskor szerencsém, most nincs érkezésem! - mondá az orvos és elfordulva tőle, kinézett az ablakon.

A fiatal-ember vette kalapját és elment.

Lebandukolt a széles lépcsőn, ki a kertbe. A mogyoró-bokrok között talált valami tisztásra és oda lefeküdt szomorkodni.

Kegyvesztett lett. Innen kifelé áll a rudja. El kell mennie innét. De mi történt?

Akármi történt, az bizonyos, hogy más vaczkot kell keresni. Keresnie kell, mintha erre képes volna! Itt fog feküdni, míg erővel el nem vitetik.

Sirni lett volna kedve, egy pár köny ki is hullott a szeméből. A mióta a gimnáziumban utoljára

-83-

verték meg, azóta nem sirt, csak most. Ez a kalendáriumi adat még jobban összeszorította szívét.

Homályos volt előtte a jövő, mint ez a buvóhely itt. Oly sűrű, hogy nem tetszett át rajta semmi.

Azzal mulatta magát, hogy nézte mint mozognak a mogyoró-bokor levelei. Különösen két nagy, fejlett levelet obszervált. Ha azok összehajolnak – úgy határozta – minden jó lesz még. De a leveleket inkább kétfelé fujta a szél és az így támadt féltényérnyi hézagban valami ruhának új vörös színe rikított be.

- Ida! - szólt önkénytelenül hangosan, felugrott, kilépett és a leány elé állott.

Csakugyan a kis Pati Ida volt, egy tavalyi divatu, de elegáns ruhában, sétára felkészülve, nagy, fehér napernyővel a kezében. Épp abban foglalatoskodott, hogy egy ismeretlen okból izgatott hangyabolynak kényelmes gyalogutat csinált.

Ápolónője egy gesztenyefa alatt szunyókált.

A két fiatal egészen közel egymáshoz, egymásra nézett.

Sándor köszönt, hangjában azzal a szomorúsággal, a mely szívében, szemeiben rezgett még.

- Kezét csókolom! - mondta kétszer is.

A leány egy pillanatig kémlélődve nézett reá, aztán keztyüs kezét odanyújtotta neki.

- Sétálunk egy kissé? - szólt a férfi.

- Sétáljunk! - mondá a leány a földre nézve.

- Olyan édes ma a levegő, az ember meghalni szeretne! - mondá az öreg fiatal-ember.

- Ilyenkor meghalni volna jó! - visszhangozta a leány.

- De mikor az élet olyan gyönyörű.

«Sétálni párosan, virágos fűben,
Erdők árnyában merengve ülni le...»

A Petőfi fordította gyönyörű vers jutott Babics Sándor eszébe. Iskolában tanulta még és azóta nem is tudta, hogy tudja. Bánatos hangján oly szívhez szóló egyszerűséggel mondta el.

Ida, még mindig a hangyákkal bajmólódva, hallgatta.

Sándor visszatért az első frázisra.

- De élni olyan gyönyörű! Főképp ha az ember egyszer már a halál torkában volt.

A leány vállai megrándultak; a férfira tekintett.

Izgatottan, majd elmerengve nézte egy darabig.

- Miért jött maga ide? - kérdezte a férfitől durczásan.

- Ide jöttem, tudja, hogy miért?

A leány elhallgatott. Némán mentek egymás mellett egy darabig. Kíértek a fák alól, a virágszőnyegre tévedtek.

- Utálatosak ezek a virágok, - mondá a leány.

- Miért?

- Mert itt minden utálatos. Hát nem tudja?!

- Nekem nem.

- Miért nem?

- Mert maga van itt.

Napernyője alul kémlélődő pillantást vetett Pati Ida az öreg fiatal-emberre. Az nyíltan, bátran, sőt tüzzel nézett szemeibe.

Elhatározta, hogy udvarolni fog a leánynak, de ez elhatározás nélkül se tehetett volna egyebet. A hizelgő szavak önkényt jöttek ajkaira; valami, vagy valaki, rajta kívül levő erő reáparancsolta, hogy meghódítsa, egyetlen fogással megmarkolja ennek a szegény leánynak a szívét. Kipihent, annyi ideig ugaron álló akarata esze nélkül rohant előre.

- És tudja-e maga, hogy én miért vagyok itt? - kérdé a leány.

- Tudom.

Nagyon meg volt lepődve, nem is sejtette, hogy a leánynak van fogalma helyzetéről. Nem adott róla számot magának, de úgy képzelte el, hogy a szegény kicsike nem is tudja, hol van és állandóan fantáziál. Különben is nagyon kevés leányt ismert, olyanról pedig, a kinek lelki egyensúlya megbomlott, nem volt fogalma sem.

Nyomban meg akarta kezdeni a csalást, a más képében való szereplést, de visszarettent. A kis Ida, bár időnkint gyanakodólag és zavartan nézett reá, egészen okos, normális, bájos, bár egy kissé szeszélyes teremtésnek látszott.

- Gyerünk a napról! - mondá - ez árt nekünk.

Leültek egy padra. A férfi indítványozta, a leány elfogadta menten; mindazonáltal megjegyezte mégis: - Talán nem is illik, hogy én itt ülök önnel, egyedül.

- Oh, de itt minden szabad! - tette hozzá, kevés vártatva.

- Adjon hát akkor a hajából egy virágot.

- Azt nem adok! - szólta kereken.

De mintha megbánta volna a rideg visszautasítást, kikorrigálta szavait:

- Nem tehetem.

Babics Sándor nem faggatta hogy miért nem? Inkább ő szolgált egy bokréta konvencionális bókkal.

A leány mereven maga elé nézve, egészen elszomorodva hallgatta. - Majd hirtelen közbeszólt:

- Hogy is hívják magát?

- Engem? Azt nem mondom meg, kegyednek tudnia kell!

- Ne kinozzon, mondja meg!

- Ha parancsolja! Itten Babics Sándornak.

- Miért hangsúlyozza, hogy *itten*?

- Mert az én igazi nevem más. Majd megmondom egyszer, hogy mi. Vagy ki fogja találni magácska magától.

- Különben nem vagyok rá kíváncsi! - szólta a leány, ajkát felbiggyesztve szeszélyesen.

Adta a haragost egy darabig. A napernyőjével játszott, dobálta ki a hajába tűzött virágokat.

Sándor szépen felszedte szálankint és eltette. Ida nem törődött vele, nem is nézett az öreg fiatal-emberre egy jó darabig. Majd hirtelen feléje fordult, elpirulva, meleg, reszkető hangon kérdé:

- Miért oly szomorú maga? Miattam? Én miattam ne legyen szomorú, lássa én oly vidám vagyok!

Kaczagott, a szemei fölvillogtak a tüztől és a nedvességtől:

- Lássa, nincs nekem semmi bajom. Semmi nincs már. Rosszul voltam képzelődtem.

Hirtelen más hangba csapott át.

- Én láttam magát és mindjárt megismertem. A jubileumon. Gyönyörűen beszélt. Mondja el nekem megint azt a verset, a mit az imént elmondott. Nem, ne mondja el. Hallgassunk, lesnek reánk.

A főorvos ment keresztül a kert tulsó részén. Nem nézett feléjük, de látta őket okvetetlen.

- Ez az ember szerelmes belém. Én félek ettől az embertől. Belém szerelmes! - szólalt meg Ida láthatóan megborzongva.

- Nekem tetszik maga - mondá azután igen természetes, egyszerű hangon.

Sándor megfogta a leány kezét. Az nem vontta el; hagyta. Szelidnek, kedvesnek, szinte elégedettnek látszott.

- Emlékszik-e még? - kérdé a férfi minden előkészítés nélkül.

- Emlékszem.

Mily emlék gyulhatott föl a szűk, kis homlok mögött? mely boldog óra titkos képe gyulhatott ki fantáziájában? Perczekig ráfeledkezett mindezekre, ábrándos, vidám és szép volt. Hite, vagy ha úgy tetszik, mániája, elemében volt most és mint a kiéheztetett ártatlan csecsszopó megkinoztatva és elkábulva, elfogadja végre az idegen emlőt: a szegény jó leány megragadta az öreg fiatal-ember hangját, szavait és dőzsölt rajtuk.

- Emlékszem! - ismételte. - Ámbár mindenki ki akarta törülni eszemből az emlékeket, el akartak hazudni mindent, mindent. Én küzdöttem ellene, de megzavart a küzdés, tudom, hogy megzavarodtam. Örültnek tartanak és lássa, néha magam is azt hiszem, hogy az vagyok. Néha úgy tetszik nekem, mintha én nem volnék és hogy magamat messziről szemlélem. Nem tudok bizonyosat semmit, csak azt, hogy az enyém, az én Arthurom nem hagyott itt engem. Hol van, merre jár? Nem tudom. Azt se tudom, hogy kicsoda. Sirni szeretnék, mert félek, hogy nem ismerem meg. A mig magát nézem, néha azt hiszem, hogy maga. Ismertesse el velem, győzzön meg, bizonyítsa be, maga-e?

- Én vagyok! - szólt Babics Sándor, büszkén, parancsolólag, ellenmondást nem tűrő hangon.

- Én vagyok és nem más! Parancsolom, hogy higgye el. Hát nem ismeri-e rám? Én vagyok az igazi. Nem tűröm, hogy máshol keresse, mint bennem. Én vagyok, azért jöttem el. Lászon, lászon!

Ida lélegzeni is alig tudva, minden érzékével reátapadt a férfitra.

- Lászon, lászon! - folytatta az. - Oszoljon el a homályosság édes fejedből. Értjen már véget a bubánat mómora.

Csupa szép szó, ékesszólás volt az öreg fiatal-ember. Nem volt magánál, nem volt józan, nem maga immár. Soha *neki* ilyen beszédek eszébe nem jutottak volna. Sem tehetségében nem állott ilyeneket mondani, sem soha ilyen röptü gondolatokat nem forgatott a fejében. A páthosznak ez a mértéke másé volt, valakié, a ki belelehelte erre a válságos pillanatra. Ki volt ez a valaki? Egy szempillátlan kuruzsló doktor, az ő életfentartási ösztöne, a mely a legbutább emberben is hallatlan ravaszságokat szül, ha megszorítják, vagy egy ébredő szerelem, a mely született költővé teszi a kukát is, avagy csakugyan valami felsőbb törvény, alantas ördögi machináczióval fogva egy volt, egyenes folytatása lett egy bizonyos Hennig Arthurnak, a ki szerelmese volt e leánynak és meghalt, miután egy tokra megalkudott?!

-91-

Az öreg-fiatalembernek sejtelve se volt a rettentő csalásról, egy sir bitor kifosztásáról, egy halott megrablásának és egy tébolyult leány gyengéjének kihasználásáról, mindama bünökről, a melyeket itt elkövetett.

Megmarkolta a vergődő szívet:

- Te mondtad, hogy el ne menjek, miért nem hallgattam rád.

- Miért nem hallgattál reám?

- Te még kétszer megcsókoltad a vállamat mielőtt elmentem. Éreztél valami rosszat?

- Kétszer. Éreztem.

- Még együtt olvastuk előbb a zürichi levelet.

- A zürichi levelet.

- Egy sütemény-darabot tettél a szájamba. Magad sütötted. A barackklevár ize a szájamban van még most is.

- Süteményt adtam.

- Mily szép volt a fekete pettyes piros ruhád.

-92-

Pati Ida megdörzsölte szeméit és egyszerre, mint egy roham, iszonyu sirás vett rajta erőt. A fiatal-ember közelebb ült hozzá.

A leány könyektől forró fejét a férfi mellére fektette.

Az ápoló elszunyókált a nagy melegben. Az egész kertben csak alig voltak néhányan. Nem láthatta őket senki, csak egy ismert festő, aki abba bolondult bele, hogy a világon mindent modellnek nézett. Az szemlélte őket egész nyugodtan és a kedves csoportot ráfestette az éppen készülő tengeri tájképre.

Később egy kertészlány jött és gereblyélt mellettük, lassította a munkáját, szeretett volna ijedtében sikoltani és fölverni az intézetet, de a látvány sokkal jobban lekötötte, mintsem hogy meg tudta volna tenni; aztán meg jó volt szemlélni azt.

Perczek teltek el és még mindig a leány könyjeinek árjában, összeölelkezve ültek ott. Végre is a nap figyelmeztette őket, hogy menjenek odább; a térdükre sütött.

Ida felemelte a fejét:

- De te vagy-e az igazán? - kérdé réműlettel.

A férfi nem felelt, hanem magához szorította; megnyugodott.

- Nem csalsz meg, ugy-e, nem fogsz megcsalni, megmondod, ha nem te vagy az?! - szólalt meg tréfás szemrehányással. - Vallatni foglak! - tette hozzá tettetett szigorúsággal.

-93-

- Vallass! - felelte a férfi.

Nem félt, hogy zavarba jön, most már egész biztonságban érezte magát. Sőt el is feledkezett arról, hogy nem az, aki és ha hamarjában valami idegen ember megkérdi, hogy mi a neve? egészen jóhíszemüleg feleli:

«Hennig Arthur!»

- Vallass csak! - sürgette, a mikor a leány elhallgatott. - Emlékszel-e még, a svábhegyi nyaralótokban voltunk, éppen eljegyzésünk délutánján...

Egy soha át nem élt nap édes emléke melegítette föl fantáziáját. És a leányra, a kit csak itt ismert meg, emlékezett amaz időkből. Egészen ott volt már ama momentumban, a mikor nem is hazudott többé, ő volt Hennig Arthur tökéletesen, a halott vőlegény levegőben, lakástalan,

fejletlen, árva lelke reátalált és benne felütötte tanyáját.

- Ne haragudj reám, - mondá a kis Ida - de a sok szenvedés miatt az arczodra nem is emlékeztem már világosan, nem a te képed, de az én lelkem homályosodott el. Éppen csak a szemeid...

-94-

Egy kissé közellátó volt, megfogta a képét, úgy vizsgálta a Babics Sándor szemeit. A miért a szegény piktor haragra kerekedett, elrontották a csoportját. Elkezdett hápogni, köhögni, krákogni. Észrevették és fölállottak.

Indultak befelé az intézetbe. Sándort az ösztön arra kényszerítette, hogy hamarosan végezzen:

- Akar-e innen velem kijönni?

- Akarok.

- És eljönni velem egy kis faluba.

- Egy kis faluba.

- Budafokra vagy Téténybe hajón.

- Jó lesz hajón menni.

- De nem szabad tudni a dologról senkinek. Értsed, senkinek. Nem kell félned, velem vagy.

- Vele vagyok.

- Holnap délben, a mikor ide lejöss és a mikor itt látogatók járnak, szépen kísétálunk. Fátyolozd le magad erősen. Nekem úgy is szabad az utcán, a ház előtt járni. Tégy úgy odafent, mintha a kertbe mennél. Én a lépcső alján várlak. Egyenkint, szépen, lassan sétálunk ki. Fölfelé megyünk szorosan a ház eresze alatt, be a kukoriczába. Estig ott meghuzzuk magunkat. Ha esős idő lenne holnap, várunk, a meddig napos lesz. Megértett, mondja el, a mit az imént mondtam?

-95-

A lány hiven, csaknem szórul-szóra elismételte.

- Ugy lesz!

Másnap délben forró, álmosító nap volt. Szépen, lassan, egymásután kísétáltak a komor házból, az illatos, friss mezőre.

VI.

Az öreg fiatal ember az egész napon át ujságot olvasott, ezt csinálta. Gyönyörűsége telt abban, hogy az egész világ mint tesz-vesz, már el se tudott volna lenni e folytonos akció nélkül.

- Szeretek élni ebben a lázas életben! mondá, a mikor reggelente megkávézott az ágyban és pompásan kialudva magát, elővette a világhistóriáról szóló négykrajczáros lapokat.

Egyébként feleségének és gyermekeinek élt. Három év alatt - ennyi idő telt el a budai szökés óta - két kis lány és egy kis fiu született. Három szép, egészséges gyerek, a kiket a lány sorsával hamarosan kibékült család mindegyre vizsgált:

- Kire hasonlít, kire hasonlít?

A familia legrosszabb szemü tagjai se találtak a gyermekek és a szüleik között mi hasonlatosságot sem. Nagyapák, nagynénik mindkét ágon kikerestettek, mindhiába. Voltak, a kik azt hazudták - hízélgés okáért - hogy a kis fiúnak éppen olyan a szeme mint az apjának, de az apának nagy és hosszukás, a fiának kis és kerek szeme volt. Egy szegény rokon a nagyobbik leány orrát és lábát találta szakasztott olyannak, mint a milyen az anyjáié, de kicsinyben soha nagyobb ellentétet! Sok vita esett mindezek miatt és eme vitatkozások közben egy pirosképü vidám és kövér menyecske-rokon - a paplanosné - a következő bolondot mondta:

-96-

- Mondjatok akármit, nevessetek ki, akármi legyenek, de mind a három gyerek: Hennig Arthurhoz hasonlít... Ha sokkal előbb meg nem halt volna... De így, csoda, csoda!

VII.

Általában boldogan éltek együtt. A kis Ida lelke mintha meggyógyult volna. Az a temérdek gond, a melyet gyermekei szereztek neki, időt sem engedtek arra, hogy magával törődjék. Lelkét meghármaztatva osztotta el kicsinyei között. Oly sok baja volt azzal, hogy három hasacska rendben legyen, hogy ideje sem volt szívének szubtilis érzéseire figyelni.

Férjével a házbeli gondokról, a gyerekekről, azok kedvességéről, okosságáról, a konyháról, a család tagjairól, a lakás berendezéséről beszélgettek a leggyakrabban. Az elmúltakat a legtrikábban emlegették és csak akkor, a mikor éjjel, sötétben, a szerelem láza borította el mindkettőjüket. És ilyenkor nem hóbort a hóbort, és a leghevesebb örütség helyénvaló.

-97-

Az édes éji órák alatt egyszerre csak megrebben az asszonyka:

- De te vagy-e? Nem vagy-e más?

A férjnek ilyenkor mindig el kellett játszania a régi komédiát. Beszélnie kellett a multról, közös

titkaikról, mindazokról, a miket az orvos jegyzeteiből és házasságuk óta tőle magától megtudott. Néha abszolúte nem tudta a szegény asszonyt megnyugtatni és tünnie kellett, hogy a mellette fekvőt halálos szomorúság fogja el egy másikért, forró könyvek árasztották el ágyában, a melyek egy halott vágytársért omlanak.

Ilyenkor egy darabig türelmesen csititgatta, majd meg odább állott az utjából. Meggyújtotta a gyertyát és átment egy másik szobába. Onnan hallgatta az asszony keserves zokogását, félelmetes magánbeszédeit. Rettegett érte, magáért és gyermekeiért.

Ezek az éjszakák kezdetben nagyon gyakoriak voltak, de szólni nem mert róluk senkinek. A hallgatag egyezés különben is az volt a családban, hogy nem beszélnek a multról, Hennig Arthur nevét soha ki nem ejtették Ida előtt. És sejtelve sem volt senkinek arról, hogy a halottnak az árnyékát képviseli a mind jobban gömbölyödő öreg fiatalember, hogy annak a kegyelméből, annak a kirabolgatása árán van itt. Mindenki csak azt a nagy szerelmet látta, a mivel az asszonyka férjén csügg és a mi kigyógyította örökösnek hitt bajából.

-98-

Babics ur kezdetben meglehetősen sokat szenvedett. Néha kedve is lett volna kilépni passzív magatartásából. Egyszer-egyszer forró vágy szállotta meg, hogy visszakapja – a saját maga énjét.

Különösen ebéd és vacsora után foglalkozott azzal a témával, hogy «ő tulajdonképpen nem is egzisztál már». «Egyénisége oltárán idegen isteneknek áldoz», tette hozzá olyankor, ha egy kissé be volt rugva. Normális körülmények között azonban számtalan alkalma nyílt énjét érvényre emelni; segíeyezhette anyját és kisebb kölcsönöket adhatott annak a színésznövendéknek, a ki betegsége alatt is fölkereste és most is fölöttébb ragaszkodott hozzá.

Voltak azonban esetek, a mikor Babics Sándornak tökéletesen el kellett tünnie a világ szinpadáról. Ezek a titokzatos éji órák, a mikor meg kellett magát tagadnia, megtagadni magát egyenest.

- Miért neveznek téged Babics Sándornak? A fejem fáj, gondolni se merek rá, de nem értem...! kérdezte reszkető ajakkal az asszony.

-99-

- A világ miatt. Ne kérdezzed az okát. Álnevet kell viselnem, bujdokolnom kell. Hogy mért? ne kérdezzed! Nagy baja esnék a gyermekeknek, ha firtatnád! Az vagyok, a ki tiéd volt régen, a te Arthurod vagyok! – mondá Babics Sándor, minden hebegés nélkül, biztosan és szépen hazudván. Másnap reggel azonban nagyokat káromkodott magában. Nem tudta már mire vélni a dolgot, mennyi az őszinteség, mennyi a komédia felesége magaviseletében.

- Affektál, affektál, affektál! – kiáltott fel dühösen.

És csakugyan, a legszemesebb lélekbuvár sem tudta volna már megállapítani az igazságot itten. Nem hiszi-e az asszony maga is, hogy csalja magát? Nem csupán a szép mese kedvéért tartja-e fenn régi örültségét? Vagy talán nagy időközeli vannak józanságának, egyszer beletörődik abba, hogy a miben él, az csak önámítás, máskor meg teljes érvényében van meg benne a régi mánia?

Babics Sándornak voltak pillanatai, a mikor széthasítani szeretne volna a szép fejceskét, hogy megtudja: mi van benne?!

Pedig igen szelid lény volt az öreg fiatal-ember, a hiuságból se kapott valami nagy osztalékot, és élete abszolúte nem volt hivatva arra, hogy ez utálatos, rut és gyönyörűen szép tulajdonságot nevelje benne.

-100-

Türelme mégis csak elfogyott.

Elment, fölkereste a főorvost, akivel a régi barátságot fentartotta, sőt kisebb-nagyobb ajándékokkal nevelte is.

Rendszerint kávéházakban szoktak találkozni, a hol a doktor a vidéki ujságokat olvasta nagy előszeretettel.

- Mit tegyek, ki nem állom tovább? – kérdezte röviden.

A doktor idegesen billentgette szempillájának néhány szál szőrét. Erősen elgondolkozott. Czeruzát kért a pinczértől és a márvány-asztalra mindenféle számokat irt, látszólag gyököt fejtett.

Végre – fejkavarva – megszólalt:

- Fel kell világosítani!

- Hogyan?

- Meg kell neki mondani az igazat. El kell neki beszélni a maga egész szivreható történetét. Említse neki, hogy ivott. El ne feledje ezt említeni. És hogy általa szokott le erről a csunya szenvedélyről. Az asszony az ilyesmiért mindent megbocsát.

- Különben – tette hozzá némi gondolkodás és sok fejkavarás után – én az ön helyén még hallgatnék egy darabig.

-101-

- De ha nem tudok tovább, nem tudok!

- És miért nem?

- Megőrülök belé.

- Ezt értem. Összecseréli magát azzal az elmúlt másikkal? Vannak percei, amikor siratnia kell Babics Sándort, mert meghalt!

- És ha még csak ez volna! De másrészt toporzékolok a dühtől, hogy nem tudok kivégezni egy árnyék-embert és hogy az igazabb életet él, mint én, az élő.

- Ez csak metafizikai hóbort, erre nem adok semmit. Az a kérdés, mit akar ön?

- Azt, hogy elismerjenek, engem ismerjenek el, az én nyakam öleljék meg!

Abban állapotok meg, hogy miben sem lehet megállapodni. Várni kell egy esetlegre. Babics Sándor busan ment haza és rossz étvágygyal ebédelt, zsirtalannak találta a tésztát és egy kis házi veszekedést is rendezett.

Testi egészsége azonban oly pompás rendben volt, lelki emóciói pedig oly kis számmal és annyira gyengék valának, hogy végre is megint csak jól érezte magát a maga öregségében. Nem boszantotta többé az sem, hogy egyre hizott, mellénye folyton-folyvást gömbölyödött és mind rövidebb lett. Ezen különben maga az asszony is mosolygott és azt mondta rá, hogy «kedves».

-102-

Szerették egymást, mi kell több ennél? «Azt a kis idegességét elnézhetem neki» nyugtatta meg önmagát az öreg fiatal-ember. Ámde könnyű volt így gondolkoznia, a mikor csend és nyugalom uralkodott körülötte, de a mikor jöttek a katasztrófák!

Hogy megjött az eső, rosszkedvű október és a legkisebb gyermeket is elválaszthatták, a mikor újra kizárólagos birtokukba vették hálószobájukat: nap-nap után, helyesebben: éjjelről-éjjelre ismétlődtek ezek a katasztrófák.

A kis Ida nem tudott aludni és nem hagyta az öreg fiatal-embert sem. Belecsimpajkodott a nyakába, agyonsirta, közel tartotta arcához a gyertyát, úgy nézett rá hosszan, zavartan, vadul.

- Legyen vége a bolondságnak! Nem tűröm tovább! - ordított rá egyszerre, úgy, hogy az asszonyka kiejtette kezéből a gyertyát.

Sötétben maradtak; az asszony reszkető kezeivel belefogódzkodott a férfi karjába. Az ordított:

- Nem tűröm, nem tűröm! Utálok ezt az affektációt, nem tűröm, a gyomrom nem veszi be.

Az asszony fuldokolva hallgatta; még jobban belekapaszkodott, Babics Sándor folytatta:

-103-

- Én vagyok ur és senki más. Maga ezt éppen olyan jól tudja, mint mindenki. Ne csináljon nekem komédiákat. A ki meghalt, meghalt, béke poraira. Nekem ne komédiázzék...

Ida elengedte a férfi karját; fogainak vaczogása hallatszott az éjszakában.

Az öreg fiatal-ember gyufát keresett, talált, fölemelte és meggyújtotta a földre esett gyertyát. Azzal a kezében folytatta tovább, csendesebben, de még nagyobb elkeseredéssel:

- Hát temető-őr vagyok én vagy mi? Egy kutyának jobb sorsa van, mint nekem. Bujkálnom kell, mint valami gonosztevőnek. Hát tudja meg, hogy nem bujkálok, hogy nem akarok és nem tudok tovább... Se a reszketésére, se a sirására, se a kiabálására nem adok semmit. És ha tudni akarja, én vagyok én. A nevem: Babics Sándor. Magát szeretem, de semmi közöm semmiféle Arthurhoz. Nem vagyok én színész!

Pati Ida megnyugodott egy kissé, ha a megmerevedést is nyugodtságnak lehet nevezni. Szemeit le le nem vette a beszélő ajkáról. Minden erejét összeszedte, hogy megérthesse. Ennek az akarásnak a kínja és zavara megismerszett arcán. Szeme, ajka, álla vonaglott.

Megértette.

- Ugy?! - mondá elfuló hangon. Azzal elfordult férjétől és lassan kiment a gyermekek szobájába.

-104-

VIII.

Határozottan meggyógyult, nem komédiázott többé. Nyugodtan viselte magát és most már egészen objektíve beszélt betegségéről. Lehetett beszélni előtte Hennig Arthurról, elhitte, hogy meghalt, fölkereste sirját is. Visszafelé jövet a temetőből, elmeséltette magának férjével az összes, ködös történeteket. Az öreg fiatal-ember boldog volt, hogy végre kipakolhatott.

Ebédet kezdték adni, a zárkózott életnek vége lett. Babics Sándor ismeretségeket, sőt valóságos barátságokat kötött a körben. - Fiatal és özvegy embereket hozott haza ebédre minden bejelentés nélkül.

Ida ebben az időben volt legszebb, gyerekeket nem akart többé, egy kissé megsoványodott. Színházjáró, vidám asszony lett, a családban hirre vergődött a kitartó, hangos nevetése.

Az öreg fiatal-ember kénytelen volt magának frakkot csináltatni; bálba jártak.

Egy ilyen báli éjszaka után, szokása szerint, délutáni két órakor kelt föl Babics Sándor. Jól kialudta magát és már előre örült a kolbászos káposzta-levesnek, a mit ilyenkor rendszeren megtalált az ebédlő asztalán.

-105-

A leves csakugyan ott párolgott az asztalon. De a háziasszony és a gyerekek nem voltak sehol. Babics ur csöngetett, az inas bejött és egy névjegyet adott át.

Az asszony írta:

«Nem maga volt, talán egy másik. Én megyek a gyerekekkel. Itt élélhet. Talán az sem, a kivel elmentem. Talán az is hazudott. Majd keresek egy másikat! Megint egy másikat!»

Az öreg fiatal-ember megette a levest. Letette a kanalat az üres tálba és felsóhajtott:

«Tudom, a gépész-mérnök.»

Aprókat, végre egy nagyot, keserveset sóhajtott.

«Megmentettem az életét és ezzel hálálta meg!» - fakadt ki hangosan.

Fölkelt az asztaltól, elhatározta, hogy többet nem eszik. Megint csak lefeküdt. Érezte, hogy minden lelki ereje meg van bénulva ismét. Tehát végképpen elöregedett. És mint a Mária-utczai lakásban, szeretett volna eltemetkezni, de úgy, hogy szervezete tovább funkcionáljon.

«A szégyen... a nyomoruság újra... hogy szerettem!» suttogta ellankadva.

Elaludt, estefelé ébredt föl. Felöltözött és fölkereste a főorvost. Nagy szüksége volt arra, hogy egy pár szót beszéljen vele. Megmutatta a névjegyet, elmondott neki mindent.

-106-

A doktor pedig szerfölött vidám lett - füttyült a szájával, a szemével, az orrával is.

- Meggyógyult! végképp meggyógyult!

- És én? - hebegte azt öreg fiatal-ember.

- Csak arra vigyázzon, hogy a gyomra rendben legyen. Maguknál ez a fő. Sok ásványvizet ne igyék és szép öregsége lesz.

- De addig?

Az orvos fölhozta szemölcseit, de úgy, hogy apró szemei csaknem kiugrottak üregükből.

- Addig ismertetni fogom az esetet a «Lancet»-ben és több orvosi archivumban... És várok, hátha a sor rám is kerül.

Mese a szamár-emberről.

-107-

A.

-108-

-109-

- Hiszel-e te Istent, Kalivoda?

Nem volt ideje felelni. Két ember állott a padjuk elé. (Ingyen padon ültek a Ferencz-köruton.) Két ismeretlen ember, Adolf és egy szőke. Adolf így szólott:

- Barátom, keljen csak föl.

Az öreges ember minden gondolkodás nélkül fölállott.

- Menjen csak egy pár lépést előre - folytatá Adolf.

Az öreg ember az ismeretlen parancsára megindult. De oly lassan ment, hogy a két ismeretlen férfi majd megfult nevéttében. Adolf sürgette, hogy siessen, biztatta, készítette, mindhiába. Nem tudott jobban, ha öt forintot ígértek volna is neki. Pedig minden valószínűség szerint ki akarta tüntetni magát.

Adolf visszahitta:

- Beteg maga?

- Nem. Semmi bajom, csak az étvágyam nagyon jó.

-110-

A szőke aztán kikérdezte és följegyezte a lakását.

- Az a kérdés, hogy becsületes ember-e? - jegyezte meg végül és miután társával alattomban összeintettek, ott hagyták őket. És a szamár-ember most már felelhetett tegnap szerzett barátjának, a hely nélküli kőmivesnek theologiai kérdésére.

Dél volt. A szemben épülő palota munkásai ebédhez ültek. A tótok turót ettek, a magyarok szalonnát. Az almát a lányok ették meg utána. A két ógyelgő ember szeme szikrát hányt az éhségtől.

- Lassan épül ez a ház, - mondá Kalivoda - ránk jön a tél!

B.

Valami boldog előérzet szállotta meg az ember-szamarat, hazament.

- No te lump, - mondá a felesége - hazajöttél ebédre!

- Nem az ebédért jöttem, hanem azt hiszem most, még ma valami fog történni! - szólt és leült az asztal mellé, a mely fölött, mint a nagy tengeri hajókon, «punkák» függtek. Mert itt volt az asszonynak az ő üzlete is, az amerikai mosoda. Mindenféle uri ingek és más fehérneműek voltak fölterelve a szobában. Egy-egy vizes ingujj lenyulott az öreg ember orrára és idegessé tette, lóditott rajta egyet.

-111-

Merész kedvében volt ma és méltán. Estefelé megjött Adolf egyedül. Családja körében akarta megnézni és megbeszélni vele a dolgokat. A felesége is, a két lánya is jelen voltak. Hermin, a nagyobbik, vasalt, és Adolf laposakat pislantott a lány vastag karja felé.

- Látom, hogy jó család! - mondá. Aztán a tárgyra tért. Egy állást ajánlott a szamár-embernek, egy állást, melyet neki teremtett az Isten. Nagy ablaküvegeket, kizárólag kávéházak számára készületeket kell hazavinnie egy könnyű kocsin. Elviheti egy gyermek is, egy szamár is, de sem az első, sem a második nem megbízható. Egy komoly férfiúra van szükség, de a ki lassan jár.

- Értem - mondá az öreg - egy szamár-emberre! És nagyot csapott az Adolf tenyerébe, aki nem volt maga az üveg-gyáros, hanem csak egy helyszerző-segéd, de rendkívül becsületes ember.

A mikor kiment, kezet fogott Herminnel és szólt:

- A kisasszony igen jó gazdasszony.

-112-

C.

A szamár-embert, vagy ember-szamarat - ahogy jobban tetszik - installálták hivatalába. Tudta ő, hogy még boldog lesz! Senki sem bizott többé a sorsában és családja egészen belenyugodott, hogy holtig ők fogják eltartani. Nem értett semmihez, csak a raktárnoksághoz és ebben eljátszotta a karrierjét. Hamar játszotta el, csak tizenöt esztendeig keresett. Házassága huszadik évében egyszerre, minden igaz ok nélkül elkezdett feltűnően lassan járnival. Egyszer az omnibusz el is gázolta.

És mégis ez a testi különössége tette boldoggá. A külföldi gyáros nem adta volna semmiért, hogy rátalált. Oly meggondolva ment, mint egy király; a villamos is kitért neki. Sokkal, de sokkal fölötte állott egy csacsinak és nem került többé, mert az állathoz legalább is gyermek kellett volna kísérel. A vásárlók is megszerették, rendesen adtak neki borraivalót, mert nem rosszak az emberek.

Szivarozva huzta a könnyü taligát és otthon nagy becsülete lett ismét. Főképp amikor szemei is elkezdtek romlani és kénytelen volt szemüveget viselni munkája közben. Oly nevetségesen komoly lett, hogy most már egy forintnál kevesebb borraivalót nem mert adni neki senki, aki csak azt nem akarta, hogy egy furcsa ember átka legyen a megnyiló üzletén.

-113-

D.

Egyszer amint megy, mendegél a szamár-ember, hát látja, hogy a lánya, Hermin közeledik felé kalapban és Adolffal. De a mint őt meglátták, visszafordultak és elmentek másfelé. Tisztában volt azzal, hogy nem viszonyukat titkolják, hisz az szerencsére nyilvánvaló volt már és az eljegyzés kitűzetett a következő szombatra.

- Szégyelnek! Szégyellik, hogy az apjuk egy ilyen ember, egy ember-szamár! - gondolta magában. Ezuttal először tűnt föl neki hivatalának különössége. Elkomolyodott, de aztán hirtelen vidám lett újra.

- Okos lány az a Hermin! Csupa ész. Kár, hogy az iskolából ki kellett venni. Férjhez adja magát, csak így-ugy.

Még örült annak, hogy elkerülték. «Milyen ravaszok, látták és elmentek, hogy ne kompromittálják magukat!» - folytatta a monologizálást. Nem haragudott, sőt hat pár harisnyát vitt haza ezen az estvén.

Tél volt. Már az új lakásban éltek. Egy körüti ház negyedik emeletén, a melynek három ablaka a vak-udvarra nézett. De mert mellettük ház nem állott még, ki lehetett látni az épülő városrésze.

-114-

Az öreg ur - szokása szerint - odaállott az ablakhoz:

- Milyen szép kilátás, szeretem a szép kilátást!

Nagyon élvezett ez estén, különösen arra a gondolatra, hogy milyen rossz dolguk van most a komfortáblisoknak. A hó a szemükbe fuj, a bajuszuk összecsapzik a hidegtől.

E.

Semmi sem zavarta meg a szép kilátásu lakás boldogságát. Mind több kávéház épült, más üvegkereskedőknek is kedvük támadt rája. De ő nem hagyta magát szerencsében eltántorítani. A felesége inkább elbizakodott és valamelyik ünnepezen egy bádogszelenczét

tett az asztalra.

Olajban főtt szardiniák voltak benne.

- Ne kisértsd istent! - mondá a szamár-ember elszomorodva.

- Tudom, hogy te a halat szereted! - szólt az asszony engedelmesen.

- Te már nem ismered magadat! - mondá az öreg és rossz kedvű lett. Zsémbelt, nem nyult a bádóg-dobozhoz.

-115-

F.

... Minthogy a fiut is a zsidó-vallásban akarták fölnevelni: meghívták a hitközség két hivatalnokát is a keresztelőre. Adolf reszketve tartotta kezében a gyermeket; elhalványodva, de boldogan. A lelke örült, a mint a piros paplanos ágyra nézett, a melyben Hermin feküdt, vágyakozó tekinteteket vetvén a szépen megterített asztalra. A hitközségi hivatalnok énekelni kezdett.

Ha későn bár, megjött a gazdag rokon, egy gőgös, pohos ember, egy faügynök a feleségével, a ki fekete selyemruhát és bársony-kabátot vett ez alkalomra.

Nyár volt. A szép kilátású ablakok előtt már állott az új ház. Nem lehetett lélegzeni és nem lehetett látni.

A szamár-ember feltolta homlokán a szemüveget, a kopasz fejét bársony-sipka fődte, hangos énekszóval dicsérte az urat.

Bevégezvén a bevégezendőket, mielőtt asztalhoz ülnének, megtekintették az ujszülöttet. Az arcza kék volt, a feje sárga, oly türelmes és filozof volt a tekintete, mint egy csecsemő csacsié. Mindenkinek igen tetszett.

-116-

Ettek, aztán fekete kávé ittak. A hivatalnokok felfaltak mindent, egy kalács csücskét hagyták ott mindösszesen. Két óra után egyedül maradtak az asztalnál az öreg, felesége és veje. Anya és gyermeke szoptatás közben elaludt. Halkan beszélgettek a régiokról. Különösen arról, hogy Adolf miként talált rá apósára a Ferencz-köruton.

- Minden a véletlen szerencse! - szólt az asszony, az öregnek megigazitván a kravátlíját.

- És a tehetség! - jelentette ki Adolf.

- Én is vagyok csak valami! - mondá az öreg. Igen beebédelt volt; paprikáshalat evett, mint raktárnok korában és olasz bort ivott, bőven. Valami német verset szeretett volna elmondani, de nem emlékezett reá. Belekezdett, de mindhiába; káromkodott, mire az ujszülött fölébredt és ordított egy hosszut, éleset. Ki kellett volna szaladni a ruháért a konyhába, de se Adolf, se az öreg asszony nem emelkedett föl a helyéről.

A szamár-ember kelt föl s indult kifelé. De oly gyorsan lépett, oly váratlanul és szokatlanul frissen, hogy mindannyian, isten nevét emlegetve, ijedten csapták össze a kezeiket.

-117-

- Végem van!

- No ha ezt a gazdád meglátná!

Az öreg is rémülten állott meg a küszöbön.

G.

Mindnyájan isten kezében vagyunk. Lehet, hogy Kalivodának egyszerre, minden igaz ok nélkül, visszatért a régi rendes járása. Mindenesetre el kell mennie orvoshoz.

A többi betű.

Nem, a jó isten megőrizte őt és megmaradhatott hivatalában mindaddig, a mig egy részeg fuvaros, nem annyira vigyázatlanságból, mint inkább hirtelen támadt ellenszenvből, el nem gázoltatta a lovaival, a József-köruton, éppen a szerencsés hetes szám előtt.

Kaál Samu.

-118-

-119-

Fent a hegyen Fedémesen polyák ulánusok éppen akkor cselekedték meg, hogy szerdán reggel jó korán lóval, munitióval, mindennel kivonultak az exerczirplacra és délelőtti harangszóra már az egész falu lángban állott.

-120-

-121-

A hegyaljában, a Bikken keresztül átvilágolt a rettenetes fény egészen Szépasszonyfalváig.

Itt a matyók sűrűen hányták magukra a keresztet s az asszonyok - ámbár csak szerda volt - töltött káposztával lakatták a katonáikat. Csak el ne menjenek.

A legényekben pedig mintha megroggyant volna a bátorság, ha a kocsmában katonák mulattak, ők hazamentek szépen.

Az egész falu abban volt, hogy jobb félni s eltűnni a sorsot, mint megijedni majd. Hetven óta különben is megszokták ezt az állapotot. Ugyanabból a huszárezredből ugyanaz a két század feküdt közöttük azóta.

A legénység – nagyrészt rusznyákok, de negyedrészt hazabeliek is – változtak minden három évben, de az állapot a régi maradt.

-122-

Selyem volt a takarmány az egész völgyben, de a lovuk mégis görhes, fáradt, sovány maradt; a legfinomabb, a legszagosabb szénát előttük etették fel a katonák a saját lovaikkal. Előttük lopták meg a félszert, s jaj volt annak a matyónak, aki szólni merészelt. A Kiskaptósy fiu egyszer... Szép vers van a fejfáján fiatal életéről, szomorú haláláról. Vagy le is kopott azóta, azért a szépasszonyfalviak el nem felejtették.

Az istálló, a ház, minden falat legkülönb részét ezek a mamalikok szedték el előlük. És a hazabeliek is egészen hozzátörődtek ezekhez a sáskákhoz.

Nem volt mit tenni. Panaszt kinél tenni? Csuffá tett legények mégis a falun a legártatlanabb nótát énekelték búsan, szomorúan:

Kijee ez a ház kijee,
Beró János urameé.
Hát ez a ház vaj kijee
Bedécs András urameé...

Öreg asszonyoknak kiesett a könyje...

A tisztek – kapitány volt köztük a legfőbb – megtanultak valamelyest magyarul, s úgy tudtak kacagni, a mint keservesen bögött a paraszt.

Másképp is alig lehetett itt egyebet tenni, mint nevetni és sirni megint.

-123-

Nyomorult falu, a tisztek halálra unták volna magukat, ha mégis olykor egy-egy kis heccz nem akad.

Éjjeli muzsikát adtak boldog-boldogtalannak, a Samu zsidó feleségének, a Paklincs leányoknak, mindenkinek. Az orvos feleségét hagyták csak békén, maguk sem értették: hogyan.

Aznapi fedemesi autodafé nem hagyta a tiszteket aludni. Hajnal felé eloszlottak mégis. Brandel báró – a hadnagy – nem tágitott, egyedül. Fogta a cigányokat, s ment egyesén az orvos háza felé.

A muzsikások ráhuzták. A báró énekelte hozzá a szerenád. S a mikor az orvos megjelent az ablakban, még dühösebben énekelte.

- Távozzanak! – Szólt ki az orvos röviden.

- Marrad! – Szólt a hadnagy.

Az ablak becsapódott s egy pár perc múlva az orvos ott állott a katona előtt.

- Báró ur, egy szóra.

A hadnagy nevetett, s intve a fiuknak, hogy: «Mars», kardjára tette kezét és szólt:

- Tessék.

Egyedül maradtak. Sötét volt, az orvos megszólalt:

- Báró ur, ön nem ismeri családomat.

- Nem.

- Mit jelent hát ez a különös tisztelet.

- Akarom.

Egy pof csattant el a levegőben. A katona kardjához kapott. Az orvos egy pisztolyt vont ki zsebéből.

- Tessék közel jönni!

Hadonázva kardjával, szitkokkal ajkán – négyszer is nekiugratott. De amikor közvetlen közelébe ért s világosan látta, mint mered rá a halál a kis forgó pisztoly csövéből – karja, ajka egyszerre elállt. Hiába tüzelte magát, a vér megfagyott ereiben, a mint az utolsó megrohanásra nyaka mellett süvitett el a golyó és megpörzsölte állán a szakállt.

Még mindig szitkozódva ugyan, de már remegve haza tántorgott.

Ajtaja előtt most is, mint mindig, ott feküdt szolgálja. Megrugta derekát. *Kaál Samu* felugrott:

- Parancs!

-124-

Bort kellett felhoznia a pinczéből. Meggyújtotta a lámpát, s az italt oda tette az asztalra.

- Mehetsz! - szólt a hadnagy.

Kaál Samu kifelé indult.

A báró a közkatona keze után kapott:

- Maradj! - szólott szeliden. Aztán odalépett az asztalhoz. Bort öntött a poharakba, s az egyiket a szolgának nyujtá: -125-

- Igyál!

Kaál Samu széles matyó arcát hol félelem huzta össze, hol kiszélesítette az öröm.

Aztán ittak...

Hajnali három órákor az orvos épp felszállott a kocsijára. A kerületébe akart indulni. A kocsis szólt: «gyű!»

Hátul a gazdája egyszerre csak lefordult a kocsiról.

Huszárkarabélyból egyenesen a szívébe ment a golyó. A kocsi mögött, a bodzagarád alatt, korán kelő kofaasszonyok egy huszár közkatonát láttak:

- Kaál Samu mit tettél... Mit tettél? - kiabáltak utána, a mint a közkatona eldobva fegyverét, neki futott a partnak...

*

Kaál Samut vitték a miskolczi brigádba. Mosolyogva ballagott az eszkort között. «Bolondok» gondolta magában, «ezek azt hiszik, hogy a halálra visznek!»

Nevetett, a mikor vigasztalták:

- Ne busulj Samu, azért még nem visznek vesztőre... -126-

- Busuljon a ló!... Azt felelte. Szerették volna megtudni, kérdezték egyre:

- Mi vitt téged erre, Kaál Samu?!

Összeszorította a vékony pitttyét, felhuzta a ritkássárga szemöldeit s hallgatott.

A börtönben sem tudták szólásra birni. Hiába vesződött vele a profosz, a hadbíró; bohókás tekintetet vágott, sunyin vihogott, sótt úgy sandalított az őrnagyra, mintha azt akarná mondani: «Jó, jó!»

Nap-nap után, böjt-böjt után múltott. Nem messze volt Szépasszonyfalva, egyszer csak a tisztje is bejött hozzája.

Hogy örült, hogy törülte a markával a nyúlszemeit. A vén profosznak majd kiesett a könyü a szeméből.

Mégis csak áldott jó emberek ezek a tiszt urak.

Szolgát és gazdát magukra hagyta a börtönőr. Az ajtón át hallotta, hogy vigasztalja a báró a matyó-gyereket. S hogy rimánkodott az:

- Tudom, nem tetszik elhagyni!

Kaál Samu jelentkezett másnapon:

- Vallok.

Vallott.

- Kedden volt, a lovat becsméltem - megütött az ostorral... Meg kell halnod ezért... -127-

Be volt fejezve ezzel a vizsgálat. Elkövetkezett nagy gyorsan az ítélet.

Előtte való napon tisztát hozott Kaál Samunak a szülője. Tisztát is, egy kis enivalót is. Mind a kettővel bebocsátották.

Hadd sirják ki magukat! Sirt is az öreg asszony az egész falu helyett. A fiu vigasztalta furcsa beszéddel, mintha megzavarodott volna:

- Eladó-e még a Bándi Ferusék félfertálya az emienk mellett...? - szólt fennen s belenyult a lajbija zsebibe, mintha az eladó föld árát akarta volna onnan kivágni.

Még mást is szeretett volna mondani, ejtett is egy-egy szót a gazdájáról, arról, hogy tán-tán hamarabb megy haza, mint a *többi*; de az egész olyan zavaros volt, hogy az öreg asszony még jobban nekibusulta magát.

Kaál Samu füttyörészett, a mikor a birósága elé vitték. A tiszta uj ruhája, csizmája, orczája, nagy kajla fülei úgy ragyogtak, mint csákóján a rózsa.

Szinte tetszett az ezredesnek, olyan haptákba vágta magát.

- Helyes fiam! bátorította néma tekintettel a gazdája, aki ott volt a bíróságban, fessen, mint mindig, de halványan, mint még soha.

Halálra ítélték. Orvul lőtt, - akasztófa-halálra.

-128-

Sárga arcját a szolgának hirtelen árny borította el. De megint csak kiderült, peczkesen szalutált, elvezették.

*

Katonáéknál nem késlekednek a megtorlással. Kaál Samut meg se hagyták melegedni a brigádban. Elvették a szép katonaruháját, a régit, a parasztit hozták elő a magazinból. Óh hogy megörült neki. A bekecse zsebében még ott volt - ha két év alatt megszáradt is - az a két szál rozmaring... Ott volt, az volt...

Mégis csak kiesett a könyü a szeméből. Mégis csak hazamegy. Igaz hát, hogy áldja meg az isten... Elkapta a kezét a gazdájának - mert meg-meg csak bejött az hozzá - s csókolta hevesen.

- Csak okosan, okosan! Nem félni! szólt az s magára hagyta - a siralomházban.

Ott ismételtette ő is az édes szülőjének:

- Csak okosan, okosan! Nem félni! Nem is félt már az öreg asszony; azt se tudta, hol van, ki fia, ki az istene: ugy rázta a hideg...

Hajnal volt, havas, világos téli hajnal. Az ablakon keresztül be lehetett látni az egész udvart. Tele volt ölfával. Csak szélről látszott ki egy vékony gerenda. Czivilek mozgolódtak körülte.

-129-

Kaál Samu nézte, nézte. Mennyi komédia! - gondolta magában. De azért fázott. Bátorította magát. Talán éhes? Evett s szivarozott. Még félig se szívta ki a virgóniát - azt is a gazdája küldte - elvették a szájából. Több volt mint a fele, ej jó kis szivar! Sajnálta, feltette a polczra.

Megimádkoztatták, kivitték.

Már akkor ott állott az udvaron a százada: valamennyien ünnepi ruhában, czakonpakk. Intett nekik a fejével, sandalított rájuk a szemével. Biztatni akarta őket, szeretett volna szólni: «fiuk ne féljete!»

Neki borzongott egy kissé a teste, de nem félt.

Félni! Hiszen ott volt százada előtt gazdája, a hatalmas, az erős, a mindenható tiszt. Aranyrojtos ruhájában, mellén a ragyogó rendjellel - kis isten! Kaál Samu nézte, nem tudta levenni róla a szemeit.

Bizalmat, bátorságot, biztosságot szerzett magának e sárga arcából, a hegyesre kifent bajuszból.

Büszkén, majdnem gőgösen ment előre az akasztófa felé.

Arczczal a bajtársak felé fordították. A hadbíró őrnagy mormogott valamit, Kaál Samu nem hallotta, nem is volt rá kíváncsi. A gazdájára nézett. Az sárgán, mint egy halott, de kidülledt mellel, mint egy igazi huszár, tekintett rá vissza:

-130-

- Csak okosan... nem félni!...

... A hóhér-legények megragadták. Kaál Samu elordította magát:

- Hadnagy ur, ne hagyjon...! Többet nem szólhatott.

Tréfa volt. Véget ért. A tiszt imára vezényelt.

TARTALOM.

-131-

Szerelmes halottak	5
Az öreg fiatal-ember	41
Mese a samár-emberről	107
Kaál Samu	119

Javítások.

Az eredeti szöveg helyesírásán nem változtattunk.

A nyomdai hibákat javítottuk. Ezek listája:

5	Szerelmes halottak	Szerelmes halottak.
29	nagyon szereretett	nagyon szeretett

49	az adagolást	az adagolást?
62	érezte magát	érezte magát
62	míg az ünnepet!	míg az ünnepelt
66	megölelte. az	megölelte, az
93	Vallatnifoglak!	Vallatni foglak!
102	az aszony is	az asszony is
102	Utálom eztaz	Utálom ezt az

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK REJTELMEK (1. KÖTET) ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating

derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you

within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent

future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.